ALESSANDRINA

N
g f: 66.

~~X X 0 72~~

N. g. 66

Lll.i.14.

IN M. TVLLII CICERONIS VNIVERSAM PHILOSOPHIAM De Vita, et Moribus,

Ad Illuſtrisſimos, & Sapientisſimos Patauinæ Academiæ Moderatores,

Ioannem Donatum, Ioannem Superantium Equitem, Paulum Theupolum, pariter Equitem, & Dignisſimum Diui Marci Procuratorem, Reip. Venetæ. Senatores Amplisſimos.

Iaſonis Denores Breuis, & Diſtincta Inſtitutio,

ALESSANDRINA

Patauij, Apud Paulum Meietum,
M. D. LXXXI.

ILLVSTRISSIMIS, ET SAPIENTISS.
Patauinæ Academiæ Moderatoribus,

Ioanni Donato, Ioanni Superantio Equiti, Paulo Theupolo pariter Equiti, & digniſs. D. Marci Procuratori, Ampliſſimis Reip. Venetæ Senatoribus.

Iaſon Denores S. P. D.

COgitanti mihi Illuſtriſſimi, & ſapientiſſimi Patauinæ Academiæ Moderatores, quonam bonarum literarum fato euenerit, ut, cum reliqua M. Tullij Ciceronis uolumina in manibus ſtudioſorum aſſidue uerſentur, Vniuerſa tamen eius philoſophia de uita, & moribus, tam prudenter, & eleganter conſcripta, à pleriſque neglecta, ac penè deſtituta ſit, hanc unam huius rei cauſam eſſe in mentem uenit; quod ſingulas eius partes ſine aliqua animaduerſione à principio ea ratione percurrerent, ac ſi nullam continuationem, & ſeriem inter ſe habere omnino uiderentur. Hinc factum eſt, ut, quid in ea eſſet primum, quid medium, quid poſtremum, ne ſuſpicari quidem poſſent; ſed inanem etiam ope

ram ſumerent in legendo, ac denique ab huiuſ-modi ſtudio deſperatione quadam adducti cogitationem, animumq́ reuocarent. Vbi enim in hac, atque in illa ſcientia, & facultate percipienda ordo partium minus obſeruatur, nexus, et quaſi progreſſus librorum non animaduertitur, docendi uia, & ratio prætermittitur; nihil eſt, quod oblectet; nihil, quod interiorem ſenſum feriat; nihil, quod mentem excitet: nihil, tandem quod ad legitimam pertractationem rerum, uel præſtantisſimarum, de quibus in ijs agitur, præparet, atque inſtituat. Quamobrem cum aliqđ remedium huic incommodo, & difficultati adhibendum eſſe iudicarem, idque uiderem a nemine adhuc pertentatum, non inuitus huiuſmodi prouinciam ſum aggreſſus: & in ea, quantum in me fuit, diu multumque, elaboraui, ut ad perfectã huius præceptionis methodum conſequendam hæc diſperſa membra in unum quaſi corpus colligerem, integramque philoſophiae huius formam, atque effigiem ſuo ordine diſpoſitam hac mea inſtitutione his, qui ingenuarum diſciplinarum liberalibus doctrinis delectantur, ita conſpiciendam proponerem, ut, quem locum

ſingula obtineant , ex ea facile intelligerent. Quid hac in re præſtiterim, aliorum ſit iudicium: omnibus certe animi uiribus plurimum contendi, ut aliquod lumen legentibus præferrē. Volui autem hoc, quicquid id eſt, ſumma cura, & uigilijs in ſtudioſorum gratiam a me ſuſceptū, ueſtri nominis ſplendore in publicum prodire: ut ij uos nacti æquisſimos rerum æſtimatores, in ueſtra grauitate, integritateq́; facile acquieſcerent, et totam, quae extat M. Tullij philoſophiam humanam, & ciuilē in poſterum frequentius ſibi euoluendā arbitrarentur. Hoc uero non eſt noſtræ mediocritatis, Veſtrae ſummae authoritatis eſt, Patres amplisſimi, quibus & uirtus, & natura, et fortuna, & praeclarisſima haec reſpublica tanta commoda, dignitatisq́; ornamenta, tot, ac tanta laudis inſignia tribuerunt, ut quocunque ueſtri iudicij approbatio acceſſerit, ueſtriq́; nominis fulgor illuxerit, eò ſtatim unuſquiſque, qui in literis aliquid eſſe uult, oculos conuertere debeat. Suſcipite igitur deſertum penè ab omnibus ſummi oratoris, ſummi philoſophi, & ſummi, addam etiam, ſenatoris patrocinium: reſtituite in hanc

ueſtram, doctrinarum omnium ſedem, ac domum, quaſi ab exilio in patriam nobiliſſimam hanc philoſophiæ partem, ſapienter, & grauiter pertractatam, non ab aliquo, aut humanarum actionum penitus experte, qui priuatus uitam perpetuo in ſtudijs traduxerit: aut in rebus agendis publice tam occupato, qui nullam omnino literis operam impenderit: ſed a uiro & philoſopho, & conſulari, qui & rerum uſum perfecte calluerit, & reliquum ætatis ſpatium in optimarum artium diſciplinis peregerit. Vnde ſperandum eſt, hanc omnem de uita recte inſtituenda philoſophandi rationem a M. Tullio ſuis ciuibus ad eorum felicitatem diſpoſite, ornate, & prudenter traditam, utiliſſimã quoque ijs futuram, quibus aliquando gubernacula huius Sanctiſſimae Reipublicae committenda ſunt. Haec eſt actio digna huius Academiae Moderatoribus, digna ueſtra exiſtimatione, digna ueſtra amplitudine. Huius muneris curam, præterquã quod uobis, pro ueſtra ſapientia, non iniucundam fore confido, me quoque ipſum, huius renouandæ, atque inſtaurãdae philoſophiae quadam ex parte authorem, atq; adiutorem in ue-

ſtram fidem, tutelamq́ ſuſceptum iri facile mihi perſuadeo, uariis profecto triſtisſimorum euẽtuum procellis undiq́ iactatum, domo extorrẽ, cognatis, propinquis, amicis, fortuniſq́ omnibus ſpoliatum; beneficiorum tamen ueſtrorum nunquam immemorem, communis utilitatis ſemper cupidisſimum, ueſtriq́ in primis obſeruantisſimum. In me uero fouendo, & ex aduerſa nauigatione in portum quaſi recipiendo tanto erũt clariora ueſtræ benignitatis promerita: quanto turbulentiores fuerint tempeſtates, in quas me cum uxore, ac liberis, totaq́ familia grauisſimi patriæ caſus compulerunt. Ego ex altera parte dabo operam diligenter, ut quidquid ad hanc meam ſolitudinem ſubleuandam contuleritis, id omne in hoc ſtudiorum genere cum ad communem omnium, tum maxime ad nobilisſimorum Huiuſce Reipublicæ adoleſcentium utilitatem collatum eſſe non uerbis, ſed re ipſa optime intelligatis.

Prima pars huius inſtitutionis, tanquã proemium, & præparatio quædam continet commẽdationem eius de uita, et moribus philoſophiæ, q̃ M. Tullius prudenter, & elegãter conſcripſit.

2. Veluti principium legitimæ pertractationis continet ſeriem, & continuationem librorum omnium, quibus idem M. Tullius uniuerſam hanc philoſophiam complexus eſt.

3. Continet, quæ obiici poſſent aduerſus continuationem, quam nos attribuimus his M. Tullii libris; & reſponſionẽ, qua tollimus oẽm, q̃ ex rebus obiectis oriri poterat, dubitationem.

4. Continet comparationem ſingulorum librorum, quam habent cum libris Ariſtotelis, & Platonis, qui ad eandem philoſophiam ſpectãt, et eorundem in alias particulas ſub diuiſionẽ.

5. Continet ea, quæ a uiris doctis præfationis loco adhiberi conſueuerunt ante legitimum cuiuſq; interpretationis ingreſſum, hoc eſt Finem, Materiam, Ordinem, Methodum, Inſcriptionem, Utilitatem Vniuerſæ huius philoſophiæ.

6. Continet nonnullas tabulas, quibus Vniuerſæ huius philoſophiæ, forma, quaſi in illuſtri poſita monumẽto ſtudioſis conſpicienda proponitur.

IN VNIVERSAM M. TVLLII Ciceronis philoſophiam de Vita, & Moribus

Iaſonis Denores Breuis, & Diſtincta Inſtitutio.

CVm omnia præcepta, quæ in uniuerſum ad hanc, atque illam ſcientiam, & facultatem conſtituendam traduntur, ex grauiſſimorum philoſophorum ſententia a peritia rerũ ſingularum originem habeant, eorum ſcripta in docenda aliqua diſciplina maxime ſemper probaui, qui præter rerum communium contemplationem res ſingulares pœnitus inſpexerint: Neque enim ijs erit difficile, qui rerum uſum optime calluerint, duce doctrina; ac methodo in præcepta uniuerſalia, quæcunque cognouerint, diſtincte accommodare. Scientia redigendi res in artem ſuperuacua, & inanis eſt ſine experientia: experientia ſine hac ipſa docendi uia, & ratione, quanto erit maior, tanto erit confuſa magis: Ita alterum alterius au

xilio ſemper indiget. Hinc illud eſt, quod Ariſtoteles ſapienter protulit libro primo de partibus animalium, in omni contemplandi genere, omniq́ tum nobiliori, tum ignobiliori docendi uia, & ratione duos requiri ad habitum conſequendum modos; quorum alterum ſcientiam rei, alterum peritiam quandam nominari. Hoc, et ſi utile uidetur in unaquaque doctrina tradenda, tum maxime neceſſarium exiſtimari debet in ea philoſophiæ parte explicanda, & illuſtranda, quæ in uita, morumq́ inſtitutione uerſatur. Cum enim tota ſemper occupata ſit in moderanda ſocietate ciuili ex iudicio uiri prudentis, habita ratione, quid in quaque occaſione agendum ſit, quantum conueniat, cuius rei cauſa conueniat, erga quos conueniat, nihil de hac ipſa re præcipi poſſe credendum eſt ab eo, qui rudis ſit actionum humanarum. Quamobrem qui ſine his adiumentis ad eam rẽ animum applicuerit, aut nullus ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. neque enim ſine multa pertractatione rerum publicarum, neque ſine legum peritia, neque moribus hominum incognitis, in his ipſis rebus ſatis callide uerſari, ac perite poterit. Etenim ex huiuſcemodi perceptione efflo-

reſcat, et redundet oportet philoſophi moralis, & ciuilis oratio, ſine qua inanem quandam habet oſtentationem, ac penè puerilem. Quare non iniuria M. Tullij Ciceronis libros, quos ille de uita, & moribus accurate, et diligenter conſcripſit, non modo præ manibus habendos, uerum etiam admiratione quadam ſuſpiciendos ſemper iudicaui: cum antequam uir ille prudentiſſimus ad philoſophiam humanam, & ciuilem tradendam ſe contuliſſet, tam diu ſit uerſatus in rerum publicarum adminiſtratione, ut ſingularis nulla res ſit, quæ ad hanc facultatem pertractandam ſpectaret, in qua illum continui rerum maximarum euentus non exercuerint. Quæ enim alij philoſophi de hac tota re memoriæ prodiderunt, ea quidem, aut ex ſeipſis excogitarunt, aut ad ſe ex ſuperiorum philoſophorum libris traduxerunt. quæ uero in medium protulit M. Tullius, omnia ex quotidianis actionibus ita ad hanc philoſophiæ partem exornandã tranſtulit, ut nihil in ea deſiderari, aut optari poſſe uideatur. præclariſſimam enim omnium, quæ unquam fuerunt, rempublicam per quadraginta ferè annos prætor, conſul, augur, imperator, proconſul ita adminiſtrauit, & conſilio, ac ſapientia

gubernauit, ut eum, quæ de his ipſis rebus prudenter, & copioſe literarum monumentis tradiderit, non aliunde audiuiſſe, ſed uidiſſe; non ſolum uidiſſe, ſed interfuiße; non interfuiſſe, ſed & præfuiſſe nemo fere eſt in literis mediocriter exercitatus, qui ex ueterum ſcriptis non animaduerterit. Vixit enim in ea ciuitate, quæ in omnia rerum publicarum genera ſe transformauit: Ex regno paulatim delapſa eſt in tiranidem, ex tiranide in gubernationem optimatum acceſſit, ex hac in paucorum dominatum incurrit, hinc in ſtatum popularem, ac poſtremo i unius Cæſaris dictaturam deuenit. Qui igitur eam rempublicam pertractauit, & ipſemet gubernauit, & cuius omnia conſilia, et actiones, perfecte cognouit, eum putandum eſt de uita, & moribus, de ciuitate, de republica, de legibus non potuiſſe, quin exactisſime ſcriberet. præterea his temporibus propinquus fuit, cũ P. R. Carthaginẽ æmulam imperij deleuit, quibus nulla alia reſpublica nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior unquam fuit. Incidit autem ipſe in dominationem L. Syllæ, in perturbationem ueteris diſciplinæ, in coniurationem Catilinæ, in diſſenſionem ciuilem principum ciuitatis, in triumuiratum.

Antonij, Lepidi, & Auguſti tum maxime, cum uitiorum omne genus in ſummo erat: Quemadmodum autem ibi eſſe peritiſſimos medicos neceſſe eſt, ubi ſunt multa, ac uaria morborum genera: ita & eos eſſe optimos morum, & uitæ moderatores in uniuerſa hac philoſophia conſtituenda exiſtimandum eſt, qui & uaria hominum inſtituta, & leges, & rerumpublicarum conuerſiones, & uitia, et uirtutes non ex aliorum monumentis, ſed ab experientia ipſa hauſerint, & expreſſerint. Quæcunque Ariſtoteles, aut Plato de hac rerum agendarum eruditione, atque doctrina uarie, & copioſe ſcripſerunt, aut ex Cretenſium, aut ex Lacedemoniorum, aut ex Carthaginienſium republica mutuati ſunt: M. autem Tullius, quæ illi legerunt, et poſteris memoriæ mandarunt, omnia diligenter inueſtigauit, quæ autem ipſe uidit, & tractauit, & ante oculos habuit, illi uix quidem ſuſpicari potuerunt, cum diutiſſime in ea republica ſit uerſatus, quæ & imperij magnitudine, et gloria, & optimis inſtitutionibus, ac legibus, et eas, quas modo nominauimus, & reliquas oẽs, quæ unquam gentium fuerunt, longe ſuperaret. Qui itaque hæc ipſa, non ut expers publicarum deliberationum ob

ſeruauit, et notauit, ſed ipſemet prouidentia proſpexit, intelligentia adminiſtrauit, qui in omni negocio reipublicæ non ſe deſiderari paßus eſt, atque his adiumentis ad philoſophiam moralem, & ciuilē conſcribendam ſe contulit: cum ingenii etiam gloria, optimarumq́ artium ſtudiis floreret, quis non uidet, eum in hac ipſa docendi uia, & ratione fuiſſe quam ſapientisſimum? Et quid dignum literarum luce, ac commendatione poſſunt afferre, qui his præſidiis tam neceſſariis ad hanc rem pertractandam deſtituti ſunt? Eos ego perſimiles eſſe illi philoſopho iudico, quem de militia diſputantem magnopere contempſit Annibal, multos ſe affirmans ſtultos uidiſſe, neminem autem magis ridiculum. Unde eorum libros admirata eſt ſemper antiquitas, qui his de rebus diſſeruiſſent, quas ipſi ex communi quodam uſu, non ex aliorum ſcriptis tantummodo animaduerterint. Cæſaris commentaria, Polibii, Xenophontis, & Thucididis rerum geſtarum monumenta potisſimum celebrantur: quia iiſdem deliberationibus, & actionibus interfuißent, munera, et functiones militiæ exercuißent, & propriis oculis omnia perluſtraſſent. Quinetiā Ariſtoteles ipſe in ſecundo politicorum tacite quæ

ritur, Hippodamum, & complures alios philoſophos, qui uitam priuatim perpetuo traduxerint, actionum humanarum, & ciuilis huius prudentiæ pœnitus imperitos, haec huiuſmodi tradidiſſe. Et ille ipſe M. Tullius in hoc ſibi quodammodo gloriatur, quod libros de Republica tum cōſcripſerit, cum eius gubernacula teneret, quaſi oſtendere uoluerit, ſi alio tempore, & ut priuatus eadem pertractaſſet, non fuiſſe futura nec tam illuſtria, nec eiuſdem exiſtimationis, atque authoritatis. Neque eum omnino ipſius feſellit opinio: nam ita praeſtantisſimos illos ſex libros poſteri approbarunt, ut, cum de iuſtitia, de æquitate, de recto, atque honeſto diſputarent, eorum authoritate potisſimum niterentur, quibus legendis ad imperii gubernationem adeo delectatum ferunt Alexandrum Seuerum Imperatorem, ut hos ſemper euolueret, atque horum cauſa eius imaginem inter deorum ſtatuas collocaret. His omnibus adde, quantum ad hanc rem afferre posſit eloquentiæ ſtudium. Nam cum haec ipſa philoſophia duas habeat partes, cognitionem, & actionem, mirum in modum dictu eſt, quam ualeat ad utrunque dicendi copia, & ſplendor orationis, qui ita neceſſarius eſt, ut ſine eius

auxilio debilis haec omnis doctrina, ac manca eſſe uideatur. nam & dilucide praeceptis conformandi animi noſtri ſunt, & uehementer excitandi, atque inflammandi ad res honeſtas, ad iuſtitiam, ad continentiam, ad magnitudinem animi, ad pietatem, ad religionem. Quamobrem M. Tullij Ciceronis de hac parte philoſophiae libros tam excultos, atque omni doctrinarum genere abundantes, dignos eruditis, dignos claris uiris, dignos principibus, dignos regibus grauiter, & acerbe tuli non adeo frequenter in manibus ſtudioſorum eſſe, ac nullum penè in hac praeclariſſimarum, atque optimarum artium officina habere locum. Quod ideo eueniſſe potiſſimum iudicandum eſt: quia plerique ea ratione hactenus eos percurrerint, ac ſi nullam continuationem, & ſeriem inter ſe habere omnino uiderentur. Vt his igitur incommodis, ac difficultatibus non nihil adiumenti afferrem, hanc in primis inſtitutionem ſtudioſis proponendam putaui, eoq; diligētius huiuſmodi prouinciam non inuitus ſuſcepi, quod a nemine eorum, qui haec uolumina ad hunc uſque diem expoſuerunt, diſputata eſſe animaduerterim, quae de fine, de rei ſubiecta materia, de ordine, de docendi uia, de inſcrip-

tione

tione, de utilitate ab his, qui philoſophiam publice profitentur, ante legitimae interpretationis ingreſſum adhiberi conſueuerunt, quae tamen, quam ſint neceſſaria, neminem ignorare arbitror. Horum autem librorum inſtitutio, cum haec praeclariſſima, quae modo commemorauimus, requirere uideatur, non eſt certe aliena a philoſophi moralis, & ciuilis munere: ad eum enim ſpectat, niſi fallor, haec huiuſmodi breuiter ſaltem attingere, quae in animo ſemper habuit ſapientisſimus ille uir; dum hos libros & meditaretur, & ſcriberet, & recognoſceret. Hoc igitur onus tam neceſſarium, tam oportunum, tam illuſtre ſuſcipiens propemodum manere in inſtituto meo uideor, nec a phloſophi moralis, & ciuilis officio diſcedere. Sed ne longior ſim rem ipſam aggrediar. Et quoniam nihil magis accommodatum ad hanc M. Tullii partem philoſophiae introducendam ſum arbitratus, quam ſi primo eorum omnium uoluminum, quibus uniuerſam ille complexus eſt, ſeriem, & continuationem breuiter aperirem: placet ab hac ipſa re dicendi initium ſumere, tum: quia eſt maxime neceßaria, & quaſi ueſtibulum quoddam, atque aditus ad omnem hanc pertractationem, tum prae-

ſertim etiam: quoniam, quae poſtea dicturus ſum ex hac ipſa progreſsione multo clariora, & facilio ra fore confido. In conſtituenda igitur unaquaque doctrina, & diſciplina quatuor ſunt, quae quaerã tur; unum, quid contra eam; alterum, quid pro ea; tertium, quid ad eam; quartum, quid de ea ſit afferendum. primum illud continet accuſationem, & reprenſionem. ſecundum continet defenſionem, & collaudationem. quod ſequitur continet praeparationem quandam, ac munitionem, poſtremum illud continet legitimam rei ꝑtractationem. Atque hic ordo, & haec progrediendi uia naturali quadam conſecutione procedere omnino uidetur. proprium eſt enim omnibus, qui de aliqua re acturi ſint, quae partim commendetur, partim uituperetur, ſi de ea plura inſtituãt, primo omnium uituperatorum obiecta prҫponere: deinde his reſpondere: tum ad ea, quae prius cogni tu neceſſaria ſunt ad eam percipiendam, animos prҫparare: ac ad extremum de ea praecepta tradere, ne pertractarent de re, quae confuſa maxime, ac perobſcura, & quae indigna omnino praeſcribi ab hominibus ſapientisſimis uideretur. Quam obrem tum M. Tullius ſummis honoribus deſun

ctus ad philoſophiam praeſertim humanam, & ciuilem ſuis ciuibus tradendam ſe contuliſſet, muneribus publicis impeditus longo interuallo eius ſcribendae ſtudium intermiſerat: ſed uidens poſt bellum ciuile inter Caeſarem, & Pompeium, hunc fuiſſe Romanae Reipublicae ſtatum, ut omnia unius nutu gererentur, nec cuiuſquam conſilio, aut authoritati locum fuiſſe, ne ocio langueret, ad inceptam iam philoſophiam perficiendam animum reuocauit, in eaq; uniuerſa redigenda, atque aptanda hunc eũdem ordinem, quem nuper attulimus, diligentisſime cuſtodiuit. In primo enim libro eius uoluminis, quod inſcribitur Hortenſius, ea omnia contulit, quae uituperatores philoſophiae aduerſus eam publice afferebant. In ſecundo reliqua adiunxit, quibus philoſophiae uituperatoribus cumulate reſponſum, & ſatisfactum exiſtimauit. Inde in quatuor Academicarum queſtionum libris, quod genus philoſophandi ad hanc rem pertractandam ſequendum arbitraretur, copioſe oſtendit. In Reliquis uero libris de finibus bonorum & malorum, de officiis, de amicitia, de ſenectute, de conſolatione, in libris tuſculanarum queſtionum, in paradoxis, in Catonis laudatione, in libris de republica,

de legibus, & de re familiari uniuerſam legitimã pertractationem diſtincte, & eleganter perſecutus eſt. Scripſit igitur in eo libro, quem Hortenſium nuncupauit, duas diſputationes; in quarum alte ra, quæ paſſim contra philoſophiam dicerentur, un diq; in unum collegit, in altera uero, quæ pro ea ad duci poterant, breuiter complexus eſt, & in academicis, quo genere philoſophandi eſſet utendum in legitima pertractatione, clarisſime expoſuit. Quod autem illud eſſet, his uerbis explicat in iiſ dem academicis: Neque noſtræ diſputationes quic quam aliud agunt, niſi ut in utranque partem di cendo, & audiendo eliciant, & tanquam expri mant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quam proxime accedat, neque inter nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrantur, quicquam intereſt, niſi, quod illi non dubitant, quin ea uera ſint, quæ defendunt, nos probabilia multa habemus, quæ ſequi facile, affir mare uix poſſumus. In Reliquis omnibus libris, quos enumerauimus, de uniuerſa hac morum phi loſophia præcepta literis mandauit, ita ut nullus ſit huius doctrinæ locus, quem in eius ſcriptis deſide remus. In Hortenſio alienos a philoſophia reuoca uit, et excitauit. In Academicis reuocatos iam,

& excitatos præparauit. In Reliquis præparatos
etiam in eius ſtudio retinuit. Hoc autem doctrinæ
ordine hos libros cum inſtituiſſe, qui eius uerba re
cte perpenderit, neminem latere arbitror: inquit e-
nim in ſecundo academicarum queſtionum, has
cum hortenſio coniugens: Etenim ſi quodam in
libro uere eſt a nobis philoſophia laudata, intelligit
autem Hortenſium, profecto eius tractatio optimo,
atque ampliſſimo quoque digniſſima eſt, & paulo
poſt: Quibus de rebus & alias ſæpe nobis multa
quæſita, & diſputata ſunt, & quondam in Horten
ſii uilla, cum eo Catulus, & Lucullus, noſque ipſi
poſtridie ueniſſemus, ſignificat autem ſermones ha
bitos de laudibus philoſophiæ in Hortenſio, cum
ille ex altera parte uituperaret philoſophiam, ex al
tera uero parte M. Tullius cum Catulo defende
ret, & collaudaret: & in ſecundo de diuinatione,
cum de ſerie ſuorum librorum uerba faceret: Nã
& cohortati ſumus, ut maxime potuimus, ad philo
ſophiæ ſtudium eo libro, qui eſt inſcriptus Horten-
ſius, & quod genus philoſophandi minime arro-
gans, maximeq; & conſtans, & elegans arbitrare
mur, quatuor academicis libris oſtendimus, cumq;
fundamentum eſſet philoſophiæ poſitum in finibus

bonorum, & malorum , perpurgatus eſt is locus a nobis quinque libris, ut quid a quoque, & quid contra quemque philoſophum diceretur, intelligi poſſet, et in primo de finibus in proemio: Quanquã philoſophiæ quidem uituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo a nobis philoſophia defenſa, et collaudata eſt; cum eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio, qui liber, cum & tibi probatus uideretur, et ijs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer, plura ſuſcepi, ueritus, ne mouere hominum ſtudia uiderer, retinere non poſſe. Conſtat igitur primo accuſatam, ac uituperatam eſſe philoſophiam ab Hortenſio, inde a ſe defenſam, et collaudatam , ac proprijs præſidijs munitam, & tandem, ut ſuorum ciuium animos in eius ſtudio retineret, copioſiſsime pertractatam. Hortenſij liber eſt tanquam proemium quaſi quoddam, præpoſitum uniuerſæ philoſophiæ, tum naturali, & diſputatrici; tum præſertim huic parti, quae erat de uita, & moribus. Libri Academicarum quæſtionum de genere philoſophandi habent pariter communem quandã præparationem, tam ad omnes philoſophiae partes, quam praecipue ad eam, qua uniuerſa haec humana, & ciuilis contineretur, prima certe ex ſenten-

tia M. Tullij & dignitate, & naturae, & doctri nae ordine. Etſi autem uniuerſae philoſophiae hos duos libros praepoſuerit M. Tullius, ut apparet in libro de uniuersitate, in proemio primi libri de natura deorum, de diuinatione, & de ſato, coniunctos tamen eſſe uoluit, non cum libris, qui ad rerum naturam ſpectant, ſed cum ijs, qui ſunt de uita, & moribus: ut aperte oſtendit in proemio ſecũdi libri de diuinatione. Accedamus igitur iam, ut propoſuimus, ad diſtributionem earum diſputationum, quas noſter hic philoſophus poſt Hortenſium, & Academicas quaeſtiones de hac philoſophandi ratione perſcripsit. Quamobrem cum ille uideret fundamentum eſſe totius philoſophiae poſitum in finibus bonorum, & malorum, quinque libris ſequentibus in harũ rerum explicationem ingreſſus eſt. Allatis igitur, & funditus euerſis, atque exploſis Epicureorum decretis, & Stoicorum opinionibus aliqua ex parte improbatis, qui, tamet ſi partem extremi bonorum attigerint, non tamen abſoluerunt beatam uitam, tandem conſtitit in Peripateticorum ſententia, dum hanc unam caeteris anteponeret, hanc extolleret, in hac tanquam in ualidiſsimo firmamento reliquas philoſophiae partes

erigeret. Cum itaque primum deduxerit, & confirmauerit, ex Peripateticorum fontibus, nihil aliud eſſe illud ſummum hominis bonum, quam naturae humanae conuenienter uiuere, extremumq́ eſſe rerū expetendarū adeptū eſſe oĩa e natura, corpore, & animo; in uirtuteq́ maxime eſſe poſitam beatam uitam; ſi praeterea adiungerentur & corporis, & fortunae ad uirtutis uſum idonea, ut ualetudo, diuitiae, opes, gloria, gratia, amicitiæ, & reliqua, quae aliquid afferunt ad honeſtas actiones edēdas ſine impedimento: Secundo loco poſt libros de finibus adiunxit libros officiorum, diligēter præcipiens, quae munera, & quae actiones eſſent a nobis praeſtandæ, ut naturæ humanæ conuenienter uiueremus: neque poterat, antequam ſibi hunc aditum aperuiſſet, quicquam de officijs ſcribere. Oportebat enim primum omnium ſcopum quaſi quendam uitae firmare, atque inde officia, & actiones ad eum dirigere. hoc ipſe demonſtrat in primo de finibus in proemio: Quid eſt enim, inquit, in uita tantopere quaerendum, quam, cum omnia in philoſophia, tum id, quod ijs libris quaeritur, quid ſit finis, quid extremum, quid ultimum, quo ſint omnia bene uiuendi, recteque faciendi conſilia referenda.

da, quibus uerbis & libros de fine bonorum expreſsit, & officia, quæ eſſent ad finem dirigenda, coniunxit. quid enim aliud eſt officium, quã bene uiuendi, recteq́; faciendi conſilium? quod probat ipſe in diuiſione officij, dum officium appellat conſilij capiendi deliberationem. Quinimo nõ ſolum attigit uniuerſim officia, ſed etiam & media, & perfecta complexus eſt; media quidem, per illa uerba, bene uiuendi: perfecta uero: per illa altera, recteq́; faciendi. nam & perfectum officium, rectum ait appellari plurimis in locis. Vnde ad huiuſce rei confirmationem addit hæc uerba in tertio de finibus: Quoniam enim uidemus, inquit, eſſe quiddam, quod recte factum appellamus, id autem eſt perfectum officium, erit autem etiam inchoatum: ut ſi iuſte depoſitum reddere in recte factis ſit, in officiis ponatur depoſitum reddere. illo enim addito, iuſte, facit recte factum, per ſe autem hoc ipſum reddere, in officio ponitur. quoniamq; non dubium eſt, quin in iis, quae media dicimus, ſit aliud ſumendum, aliud reiciendum: quicquid ita fit, aut dicitur, communi officio continetur. Quamobrem ſi oportet eſſe & finem, & officia, quæ ad finem ipſum bonorũ

dirigerentur, alteraq; cum altero conſequentia, quis non uidet, eum, qui deutraq; re libros adidiſſet, non potuiſſe, quin coniunctim de utraque perſcriberet. niſi enim his tribus libris praecepta officiorum diſtincte declaraſſet, nequaquam profecto docuiſſet, quid eſſet naturae humanae conuenienter uiuere: nam cum idem ſit ex officio hominis uiuere, et naturae humanae conuenienter uiuere: ommiſſa explicatione officiorum, ſine dubio ommiſiſſet & explicationem diffinitionis ſummi boni, quod erat naturae humanae congruere, hoc eſt, ut dicebat Archedamus philoſophus, nihil officiorum ommittendo uiuere, & ut ex Zenonis mente aſſerebat in quarto de finibus idem M. Tullius, Officia omnia media, aut pleraq; ſeruātem uiuere. Quamobrem qui diffiniuit ſummum bonum naturae humanae conuenienter uiuere, quod nihil aliud eſt, quam officia omnia media, aut pleraq; ſeruantē uiuere: nō additis medii officii praeceptis, quibus declaratio diffinitionis ſummi boni plene continetur, non ne imperfecte etiam de ſummo bono praecepiſſet? Auſim itaque dicere, abſolutae declarationi ſummi boni nō undique ſatisfacere quinque libros de finibus,

niſi eos coniunctim conſequantur tres libri de medio officio, qui generatim inſcribuntur de officiis. Hoc idem pariter affirmat libro quinto de finibus ſub his uerbis : Conſtituto enim in philoſophia bonorum fine , conſtituta ſunt omnia: ſummum uero bonum, ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt: Cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur, quid ſit & bonorũ extremum , & malorum, inuenta uitæ uia eſt, confirmatioq́; omnium officiorum, & in primo libro de officijs in eius exordio: Sed ſunt nonnullae diſciplinæ, quæ, propoſitis bonorum, et malorum finibus, officium omne peruertunt , & paulo poſt : Neque ulla officii præcepta firma , ſtabilia , coniuncta naturæ tradi poſſunt , niſi: aut ab his , qui ſolã: aut ab his , qui maxime honeſtatem propter ſe dicant expetendam. itaque propria eſt ea perceptio Stoicorum , Academicorum , Peripateticorum , qui , ut per ſæpe repetit pluribus in locis, re conuenientes , nominibus disſidebant, & in quinto quæſtionum tuſculanarum: Inuenitur quid ſit, quod natura ſpectet , extremum in bonis , quod in malis ultimum , quo referenda ſint officia , quæ degendæ

ætatis ratio deligenda. Vnde etiam in quinto de finibus officia cum fine coniungit, neque hæc ſine eius conſtitutione poſſe tradi confirmat, inquit enim: Alii rurſus iiſdem a principiis omne officium referunt, aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda, & non multo poſt: Quocunque enim modo ſummum bonum ſic exponitur, ut id uacet honeſtate, nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiæ conſtare poſſunt, quibus ex uerbis uidetur ſignificare M. Tullius, nec a ſummo bono officia poſſe diſiungi, nec, ut conſequitur, libros, qui agunt de officiis, ſegregandos a libris de finibus, & dialogum de Amicitia cum officiis, coniunctum eſſe oportere, quod manifeſtius declarat etiam in proemio primi libri officiorum, dum ait: Nam qui ſummum bonum ſic inſtituit, ut nihil habeat cum uirtute coniunctum, hic, ſi ſibi ipſe conſentiat, & non interdum naturæ bonitate uincatur, neque amicitiam colere posſit, nec iuſtitiam, nec liberalitatem. fortis uero, dolorem ſummum malum iudicans: aut temperans, uoluptatem ſummum bonum ſtatuens, eſſe certe nullo modo poteſt. Scripturus ergo de officiis dupli-

tem eorum affert quæſtionem , eam ſcilicet , quæ pertinet ad inueniendũ ſummum bonum. primum enim noſtrum officium eſt reperire, & nobis proponere aliquem finem bonorum, qua de re egit uberrime in libris de finibus, atque inde inquirere , quæ functiones, & officia ſint aptiſſima ad eum, tanquam ſcopum, attingendum. Ad finem autem recte conſtituendum, id nobis diligenter perſcrutandum eſt, omnia ne officia finium perfecta ſint, hoc eſt utrum omnes fines ab hoc; atque illo philoſopho nobis propoſiti ad deligendum, perfecti ſint; ac ſi iam cognouerimus alios eorum imperfectos, alios eſſe perfectos; alios ſequendos, alios reiciendos, tum demum inueſtigandum eſt, ex his finibus, qui perfecti putantur, quis eorum uideatur eſſe perfectiſſimus, in quo denique, tanquam in tutiſſimo portu, conquieſcamus, quod uarie, copioſeque exequtus eſt ijſdem libris de finibus, ubi imperfectos multos reicit, ut Epicuri, Herilli, Pyronis, qui ſummum bonum in uoluptate, in ſola ſcientia collocabant: nec non Hieronimi, Carneadis; quorum alter, in uacuitate doloris: alter in fruendis rebus ijs, quæ primae eſſent ſecundũ

naturā, hoc eſt in partiū omnium incolumitate, conſeruationeq; ,in ualetudine, ſenſuumq; integritate: uiribus, pulchritudine, in caeteriſq; eiuſdē generis ſummum bonum ſtatuebāt; eos uero fines, qui perfecti iudicabantur, comparat interſe, ac poſtremo colligit finem a Peripateticis poſitum omnium, qui perfecti haberentur, eſſe longe praeſtantisſimum, & undique abſolutum, eumque eſſe naturae humanae conuenienter uiuere, quod nihil aliud eſt: cum hominem uideamus ex animo, corporeque conſtare: quam primas partes animo, ſecundas corpori, tertias fortunae tribuere, ſemperq́, animi uirtutem corporis uirtuti anteponere, fortunaeq; commoda ultima putare. Nā cui praepoſita eſt ſui conſeruatio, neceſſe eſt, huic partes quoque ſui charas eſſe, charioreſq;, quo perfectiores ſint, & magis in ſuo genere laudabiles. ea enim uita expetitur, quae ſit animi, corporiſq; expleta uirtutibus, idq; eſt humanae naturae conuenienter uiuere. hoc autem nō intelligit more ſtirpiū, dum nutrimur, & augemur, uitā ducere, ſed agere, & operari ſecundum uim homini a natura tributam, quod ex Ariſtotile deſumpſiſſe M. Tullius uideri poteſt, qui primo

ethicorum capite quarto ex communi omnium opinione dixit, idem eſſe bene uiuere, & rem bene gerere, & bene agere, & beatum eſſe; & in eodem libro capite ſeptimo, ubi ait, felicitatem hominis eſſe, uitam quandam, quae in actionem apta ſit, eius propriam, quod rationi praeditũ eſt. Hoc enim eſt naturae humanae conuenienter uiuere, ex proprio ſcilicet officio omnia agere, & earum rerum, quae ſunt ſecundum naturam, quam plurima, & quam maxima adipiſci, ut ipſe interpretatur in quarto de finibus. Poſt hãc priorem officiorum diuiſionem, qua diſtinxit libros officiorum a libris de finibus, adiungit & poſteriorem, qua ſeparet libros officiorum a libris tuſculanarum queſtionum. unde addit eſſe alteram officii diuiſionem, ut unum medium dicatur, alterum perfectum. deffinit id eſſe perfectum officium, quod rectum ſit; medium autẽ, quod, cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt. Hanc inter hoc utrunque officium differentiam explicat etiam apertius in quarto de finibus, demonſtrans illud rectum, quod catorthoma dicebatur, contingere ſoli ſapienti, & uiro perfecto, medium autem, inchoatum quoddam

officium eſſe, non perfectum; idque cadere in mul tos etiam inſipiētes poſſe. Hinc ait in tertio libro queſtionum tuſculanarum, ſtultitiam, ideſt in conſtantiam, ſanitate uacantem, poſſe tamen tue ri mediocritatem officiorum; & uitae commu-nem cultum, atque uſitatum. Sed utriuſque officii dfferentiam illuſtremus exemplo: ſi Socra tes ille apud Platonem falſo accuſatus, et iniuſte etiam damnatus, amicorum conſiliis paruiſſet, at que è carcere cuſtode corrupto aufugiſſet, egiſſet profecto ex medio officio, eiuſq; rei probabilem ra tionem afferre potuiſſet, falſam culpam, fictum crimen, turpisſimi iudicii ſententiam, & natu-ræ humanæ propenſionem ad ſe ipſam tuendam, & conſeruandam. egit autem ex perfecto offi-cio, dum maluit uitam iniuste amittere, quam uideri, leges patriae, ſub quibus totum uiuendi curſum peregerat, neglexiſſe. Hanc eandem dif ferentiam, inter officium medium, inchoatum; & inter officium perfectum, atq; abſolutum de clarat ipſe in tertio de finibus his uerbis, prius etiam citatis: Quoniam enim uidemus eſſe quid dam, quod recte factum appellamus, id autem eſt perfectum officium, erit autē, etiam inchoatum,

ut

ut ſi iuſte depoſitum reddere, in recte factis ſit, per ſe autem hoc ipſum reddere, in officio ponitur. Quod autem M. Tullius in libris de officiis agat de medio officio, non autem de perfecto, ex his, quae ipſe attulit in tertio libro, luce meridiana clarius comprobauit. Haec igitur, inquit, officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi ſecunda quaedam honeſta eſſe dicunt, non ſapientum modo propria, ſed cum omni hominum genere communia. itaque his omnes, in quibus eſt uirtutis indoles, commouentur. Commune autē hoc officium appellat medium officium; uel, quod in medio poſitum communiter omnibus pateat; uel certe, quod eſſet medium, & nobilitate, et natura, & tractatione inter officium de finibus, de quo egit in libris de finibus, & inter officium perfectum, de quo agit in tuſculanis. Quod autem idem ſit medium, quod commune officium, docet M. Tullius, dum ait medium officium commune uocari, cuius rei ſupra attulit rationem: quia hac media officia ad inſtitutionem uitæ communis uideantur ſpectare. Quamobrem non ignorandum eſt, cum commune officium nominat, idem intelligere, atque medium,

& cum pariter medium nominat, idem intellige re ac commune, ut utrunque diſtinctum eſt; & ab officio, quod pertinet ad deligendum finem bonorum, & a recto officio, atque perfecto, quod ad ſolum pertinet ſapientem. Hac itaque officiorum ſecunda diuiſione, ut ad id, unde digreſſa eſt, noſtra reuertatur diſputatio, M. Tullius disiungit libros officiorum, in quibus, ut diximus, agit de medio officio, a libris tuſculanarum quaſtionum, in quibus agit de perfecto. atque doctrina, & natura ordine prudentisſime praponit libros officiorum libris tuſculanarum: cum prius agendum fuerit de inchoato officio, & communi, quam de perfecto. primum enim ex rerum tractandarum natura, & docendi ratione erat neceſſarium, ſtatuto iam bonorum fine media officia inuenire, quae ducerent nos, atque diſponerent ad perfecta. Debent igitur poſt libros de finibus ſubſequi libri de medio officio, qui ſunt tres inſcripti de officiis, quibus: quia, ut antea etiam docuimus, affinitatem quandam habent cum iis uaria amicorum officia inter eos praſtanda, debet ſuccedere dialogus inſcriptus Lelius, uel de Amicitia. Quod autem praecepta de hac

ipſare, officiaq; inter amicos ſeruanda a M. Tullio tradita ad illud medium, & commune officii genus, non ad perfectum ſapientis referantur, uerba eius ſub perſona Lelii indicant in eodem dialogo de amicitia, cum ille inquit: Loquor enim, ut paulo ante dixi, non de ſapientum, ſed de communibus amicitiis. Huic adiiciendus eſt libellus de ſenectute, cum in eo tacite tradantur officia ad hanc ætatem moderate, & leuiter tolerandam, congruumque habere locum non eſt dubium inter libros de medio officio, & de amicitia, & inter libros tuſculanarum queſtionum de perfecto ſapientis officio: quoniam nos diſponit, ac præparat ad contemnendam mortem, et ad alias ægritudines leniendas, de quibus agitur in primis libris tuſculanarum. Vnde poſtrema pars huius dialoghi de ſenectute maximam habet coniunctionem cum eorum prima parte de morte ipſa contemnenda, ad quam acceſſus quidam, & progresſio eſt tolerantia ipſa ſenectutis. quod autẽ hic liber interponi debeat inter libros officiorum, & libros tuſculanarum, ipſemet cicero, ſub obſcure tamen indicat, dum in exordio libri ſecundi de diuinatione poſt enumeratio-

nem hortenſii , academicarum quæſtionum , librorum de finibus, tuſculanarum quæſtionum, librorum de republica hunc quoque nominet , eumque his interiectum dicat, hoc eſt a ſe interpoſitum, certe ante libros tuſculanarum , cum nullum alium commodiorem locum habere uideatur. Ex rei igitur natura , & ex argumenti ſimilitudine, & quaſi affinitate quadam annumerandus eſt poſt tres libros officiorum , & librũ de amicitia dialogus hic de ſenectute, cui adde , ſi placet , librum de Conſolatione, de toleranda propinquorum, & ſanguine coniunctorum morte, nõ diſſimilis argumenti. eſt enim præparatio quadam ad mortem generatim contemnendam , & ad primum librum quæſtionum tuſculanarum , ut in eo ſub auditoris perſona oſtendit: inquit enim auditor ad M. Tullium: ſatis tu quidem in conſolatione es lamentatus , quam, cum lego, nihil malo, quam has res relinquere: his uero modo auditis multo magis. Quare uon ſine iudicio ſingulari adiunctos fuiſſe libris de officiis , dialogo de amicitia , dialogo de ſenectute , librum de conſolatione putare debemus , cum tamen magis coniunctus libris tuſculanarum ui-

deatur. ſolent enim præſtantes, ac ſapientes uiri, ex una tractationis parte ad alteram accedentes quædam media interponere, quæ iјs, quæ ſequntur, uiam ſternant, quod ab Ariſtotele quoque ipſo factum fuiſſe animaduertimus, qui inter libros tres Meteororum, & libros de Animalibus, quartum librum meteororum interſeruit, qui, etſi paulum ab incepta materia diſcedit trium ſuperiorum librorum, continet tamen praeparationem, & munitionem quandam ad poſteriores, qui ſequuntur, libros de animalibus. Et ultimum pariter caput ultimi libri Ethicorum continet præparationem quandam, & munitionem ad octo libros Politicorum, & ad duos libros Economicorum. poſt pertractationem, quæ erat de medio officio, de amicitia, de ſenectute, de conſolatione, adiungendi, & continuandi ſine dubio ſunt de perfecto ſapientis officio quinque libri Tuſculanarum quæſtionum de contemnenda morte, de tolerando dolore, de ægritudine lenienda, de reliquis animi perturbationibus, de uirtute ad beate uiuendum ſeipſa contenta, quibus ob ſimilitudinem rei ſubiectae adiungi etiam commode poſſunt ea, quae Paradoxa nominantur, cum nihil

aliud ſint, quam ceu index quidam breuior, & quaſi quaedam appendix tuſculanarum quaeſtionum. Hanc coniunctionem, & ſimilitudinem paradoxorum cum tuſculanis tacite ſignificat in eorum praefatione ad Brutum, dum ait: Accipies igitur hoc paruum opuſculum, lucubratum his contractioribus noctibus: quoniam illud maiorum uigiliarum munus in tuo nomine apparuit. Nominans itaque munus maiorum uigiliarum illud Tuſculanarum, quod pariter ad Brutum de ijsdem rebus iam ſcriptum fuerat, & hoc paradoxorum paruum opuſculum; alterum alterius ſummam quandam eſſe breuiorem aſſerere uidetur. Quod autem in tuſculanis, et in paradoxis agat M. Tullius de perfecto ſapientis officio, ea, quae in his libris diſputanda proponuntur, clariſſime oſtendunt: an mors contemnenda ſit: an uirtus ſit ſe ipſa contenta: an in ſapientem cadat ægritudo: an omni animi perturbatione poſſit ſapiens uacare: quod omnes ſapientes ſint liberi, ſtulti uero ſerui: quod ſolus ſapiens ſit diues, & his ſimilia. Quaeſtionibus tuſculanis, & paradoxis annumerari poteſt Catonis Vticenſis laudatio a Cicerone conſcripta: nullum enim commo

diorem locum ſibi aſſumere illud ſcripti genus poſſe uidetur, partim: quia ipſe Cato, ut perfectus Stoicus, ſe ſemper applicuerit ad eam uitae formam, quae maxime ad perfectum ſapientis officium accederet, partim etiam: quoniam eum uirum M. Tullius ex hoc officio ſummopere laudet, ut qui mortem contempſerit, & ad ſolam uirtutem omnes eius actiones retulerit. Vnde in eo ait, maiora omnia re, quam fama fuiſſe, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur, nullumque unquam eum uerbum emiſiſſe, quod uellet reuocare. Quamobrem nulli dubium eſt, hanc ipſam laudationem cum paradoxis, & cum tuſculanis eſſe coniungendam, tanquam exemplar quoddam uiri perfecte ſapientis, qui ex perfecto huiuſmodi officio, quod his libris perſcriberetur, uitam omnem ſemper duxerit. Huic Catonis Vticenſis laudationi reſpondit Caeſar, iam dictator ea uituperatione, quam Anticatonem nuncupauit, in qua, ut ait Cornelius Tacitus, aut ſi quis alius fuerit author eius dialoghi reſcripta oratione, ueluti apud iudices reſpondit M. Tullii laudationi, unde aſſerit Quintilianus libro tertio capite nono oratoriarum inſtitutionū,

Cæſarem in uituperando Catone tribus cauſarũ ſtatibus uſum fuiſſe. Horum itaque librorum, quos hactenus recenſuimus, & uniuerſim diſtinctè, ut arbitror, in partes principes diſtribuimus; primum gradum obtinet Hortenſius de laudibus philoſophiae. ſecundum libri quatuor Academicarum quaeſtionum de optimo genere philoſophandi. tertium libri quinque de Finibus. quartum locum ſortiti ſunt libri de medio officio, generatim de Officiis inſcripti, cum dialogo de Amicitia, de Senectute, et de Conſolatione. quintam ſibi uendicant ſedem libri Tuſculanarum quaeſtionum de perfecto ſapientis officio cum Paradoxis, quaſi eorum paruo appendice, & cum Catonis laudatione. Atque horum omnium librorũ naturali quodam ordine alii aliis gradatim uiam patefaciunt, Cum alii ex aliis nexi, & omnes inter ſe apte colligati uideantur. nam, ut nunc omittam hortenſium, & academicas quaſtiones, ueluti proemium, & præparationem quandam ad uniuerſam philoſophiam humanam, & ciuilem, ſine libris de finibus non poterant conſtitui officia neque media, neque perfecta. Liber de ſenectute diſponit nos ad tolerandam mortem propinquorum.

rum. & conſolatio mortis propinquorum nos paratos reddit ad contemnendam omnino generatim mortem. Sed quoniam, ad perficiendam uniuerſam humanam, & ciuilem philoſophiam, non ſolum oportet de finibus, de officio tum medio, tũ perfecto præcepta tradere, ſed etiam modum inuenire, quo homines cognito, & propoſito fine, & officijs ad ſummum illud bonum adipiſcendum inuitarentur, et cogerentur, his omnibus uoluminibus, quorum iam meminimus, adiunxit ſex illos præſtantisſimos de republica libros, in quibus eum reipublicæ ſtatum conformat, in quo ciues optimis magiſtratibus ad felicitatem perducerentur, cum nihil aliud reſpublica ſit, quam ordo magiſtratuum in ciuitate inſtitutus ad quietam, ciuium, & beatam uitam. His nectit quinque libros de legibus publicis huius optimæ reipublicæ, a ſe inſtitutæ, quibus eoſdem ciues & adhortaretur, & impelleret ad uirtutum actiones, & ad naturæ humanæ conuenienter uiuendum, hoc eſt ad colenda ea officia, quibus ad ſummum illud bonum peruenire poſſent: & ultimo tandem loco ex doctrinæ ordine perſcripſit libros tres economicorum de legibus domeſticis, ad recte tuen-

dam rem familiarem, & ad eandem felicitatem augendam, & cumulandam, idq́; ab eo prudentiſſimo conſilio factum putare debemus. Nam cum pauci admodum reperiantur, qui per ſe ſponte ad honeſtas actiones parati ſint, oportet, ut à reipublicæ moderatoribus dirigantur ad recte gaudendum, & dolendum, & ad agendum ex uirtute. Quamobrem & reipublica, & legibus opus erat. Nam quemadmodum leges ſine republica: ita pariter & reſpublica ſine legibus nihil poteſt. qui itaque alterum ab altero ſeparant, hi tanquam ab animo corpus ſeiungunt, quorum ſine maximo exitio fieri neutrum poteſt. Neceſſe ergo fuit eſſe & leges in ciuitate, quæ iuberent actiones honeſtas, prohiberentq́; contrarias, & moderatores reipublicæ, qui bonos ex legum imperijs, et ſanctionibus, præmijs propoſitis ad uirtutem inuitarent, improbos pœnarum metu a uitijs deterrerent, cogerentq́; ſecundum leges iam deſcriptas uitam ducere, ita ut paulatim ex improbis fierent probi, & per hunc probitatis habitum conſequerentur illud ſummum bonum, quod iã ſibi propoſuerant, hoc eſt ſui ipſorum perfectionem, & illud naturæ humanæ conuenienter uiue

re. Copulauit igitur M. Tullius cum libris tuſculanarum quæſtionum, cum paradoxis, & Catonis laudatione ſex libros de republica, quos magna ex parte ſumma cum iactura præter cæteros deſideramus, atque his adiecit alios quinque de legibus huius à ſe inſtitutæ Reipublicæ, ac denique his omnibus tres de legibus, quae ad familiam pertinent. Hãc affinitatem, & coniunctionem librorum de legibus familiaribus cum libris de legibus publicis, & cum libris de republica uidetur ſignificaſſe libro primo de natura deorũ, cum dixit: & ſi omnia philoſophiae praecepta referuntur ad uitam, arbitramur nos & publicis, & priuatis in rebus ea praeſtitiſſe, quae ratio, & natura praeſcripſerit, per publicas res attingens libros de republica, & de legibus publicis, per priuatas res intelligens tres libros de legibus familiaribus, hoc eſt tres à ſe conſcriptos libros economicorum. Quod uero tres ultimos libros hac ratione diſpoſuerit, & ordinauerit cũ ex eius uerbis, tum etiam ex ratione ipſa non obſcure, ut opinor, coniectura proſpicere poſſumus. Nam quod libris tuſculanarum ſubiecerit libros de republica, memet ipſe ſignificauit in ſe-

cundo libro de diuinatione, dum poſt quaeſtiones tuſculanas nominat libros de natura deorum, de diuinatione, & de ſato, qui ſunt disſimili argumento, & certe referuntur ad illud philoſophiae genus, quod aut ad rerum naturam ſpectat, aut ad illud, quod eſt ſupra naturam, atque inde enumerat libros de republica, qui quidem, exemptis ex hoc ordine illis tribus de natura deorum, de diuinatione, et de ſato, & ad aliam philoſophiae partem relatis, ſubſequuntur libros tuſculanarum, & eos, qui ijs tanquam appendices annexi ſunt. Quantum autem attinet ad coniunctionem, & continuationem quinque librorum de legibus cum libris ſex de republica, primo de legibus ſub perſona Pomponij Attici, ab uno uolumine ad alterum ſeipſum continuans, aperte declarat: Atque ſi quaeres, ego, quid expectem, inquit Atticus, quoniam ſcriptum eſt à te de optimo reipublicae ſtatu, conſequens eſſe uidetur, ut ſcribas tu idem de legibus, & in tertio ſub perſona propria: Nos autem, quoniam leges damus liberis populis, quaeque de optima republica ſentiremus in ſex libris ante diximus, accommodemus hoc tempore leges ad illum, quem probamus

ciuitatis ſtatum. quod autem leges ad ſummum bonum referat, quemadmodum et ſtatum reipublicae, a ſe formatum, paucis uerbis docet ſecundo de legibus: Conſtat profecto, inquit, ad ſalutem ciuium, ciuitatumq́; incolumitatem, uitamq́; omnium quietam, & beatam conditas eſſe leges. ſed quod uitam beatã, & ſummum bonum, cui leges ipſae debent inſeruire, dirigat M. Tullius ad illud naturae humanae conuenienter uiuere, quod iampridem in quinto de finibus ex ſẽtentia peripateticorum ſtatuerat, pauloante apertisſime teſtatum reliquit in primo de legibus, dũ ait: Sed certe res ita ſe habent, ut ex natura uiuere ſummum bonum ſit, ideſt uita modica, & apta uirtute perfrui, aut naturam ſequi, & eius quaſi lege uiuere. Vnde hanc legem in tertio de republica diuina quaſi uoce depinxit eſſe rectam rationem, natura congruentem, difuſam in omnes, conſtantem, ſempiternam, quae uocet ad officium iubendo, uetando, a fraude deterreat, quae tamen neque probos fruſtra iubeat, aut uetet; nec improbos iubendo, aut uetando moueat, cui nec obrogari fas eſſe, neque derogari ex hac aliquid licere, neque totam abrogari poße neque aut per

Senatum, aut per populum ſolui hac nos lege poſſe. Apparet igitur ſeries, & continuatio librorũ de legibus cum libris de republica, appareretq́; clarius profecto ordo librorum de republica ad libros officiorum, & ad libros tuſculanarum quæſtionum, ſi eos integros haberemus. quinetiã fortaſſe pateret et ordo economicorum ad libros de legibus, ſi ij quoque ad nos perueniſſent. Hæc autem res etſi caret aperta authoritate, non tamen caret coniectura, & ratione hac ſerie fuiſſe a Cicerone deſcriptos, ac diſtributos. Nam ſi reſpublica nihil aliud eſt, quam ordo magiſtratuum, ciues dirigens ad felicitatem, & ad actiones, officiaq́; uirtutum, certe ad nullum alium finem uirum prudentiſſimum de republica ſcripſiſſe credendum eſt, quam ad retinendos ciues in officio, & in actione uirtutis ad naturæ humanæ conuenienter uiuendum, qua de re prius præcepta cumulare tradiderat. Præterea, ut de legibus hoc idem probemus, ſi lex eſt recta ratio na turae congruens, conſtans, ſempiterna, quæ uocet ad officium iubendo, uetando, à fraude deterreat: ut eam diffiniuit M. Tullius, certe leges, quae hortantur, & impellunt homines ad huiuſmodi

officium, ſupponũt cognitionem officij tam medij, quam perfecti: ſed ſi libri de republica coniunctim, & continẽter antecedunt libros de legibus, certe tam libri de legibus, quam libri etiam de republica debent ſuccedere ijs libris, qui pertinent ad hoc, & ad illud officium, cum ad utrunque leges uocent, et respublica hanc legum uocationem re ipſa exequatur. Ad eundem igitur finem ſine ulla dubitatione referendos eſſe etiam quinque libros de legibus publicis, & tres de legibus familiaribus exiſtimare debemus, cum ab Ariſtotele quoque ipſo, quem certe in hac re ſibi propoſuit imitandum, hunc ordinem diligentisſime conſeruatum conſpiciamus. His igitur gradibus M. Tullius uniuerſam de uita, & moribus philoſophiam prudentisſime continuauit, ut primo gradu collocaret Hortenſium. Secundo libros Academicarum quaeſtionum. tertio libros de Finibus. quarto libros de Officiis, qui sũt de medio officio, cum dialogo de amicitia, de ſenectute, & de conſolatione. quinto libros Tuſculanarum quaeſtionum cum paradoxis, & cum Catonis laudatione. ſexto libros de Republica. ſeptimo libros de Legibus, poſtremo libros Economico

rum. Horum omnium Hortenſius, Academicae quaeſtiones, libri de Finibus, libri de Officijs, Tuſculanae quaeſtiones, libri de Republica, libri de Legibus publicis, libri Economicorum, de legibus familiaribus, tanquam praecipua membra, & partes conſtituunt uniuerſum corpus totius humanae, & ciuilis philoſophiae: dialogus uero de amicitia, dialogus de ſenectute, & liber de conſolatione ſunt adnata quaedam, & appoſita, & tanquam additamenta, & quaſi appendices ad medium officium, & ad libros officiorum. paradoxa uero, & Catonis laudatio ſunt pariter additamenta, & appendices ad perfectum officium, & ad libros tuſculanarum quaeſtionum. Hortenſius nullam habet ſimilitudinem, & conuenientiam cum libris, quos de philoſophia humana, & ciuili reliquit Ariſtoteles. neque enim ille huiuſmodi commendationes ſcientiarum, aut facultatum, de quibus praecepta tradit ſolet adhibere. Libri academicorum de optimo genere philoſophandi reſpondent tertio, quarto, & quinto capiti primi libri ethicorum, in quibus ille agit de ordine, et ratione progrediendi, et argumentandi in philoſophia ciuili. Libri de finibus reſpondent

ſpondent

ſpondent primo Ethicorum. Libri officiorum reſpondent ſecundo, tertio, quarto, quinto, ſexto Ethicorum. Libri tuſculanarum reſpondent ſeptimo Ethicorum & ei parti, in qua agit de uirtute heroica. Eam namq; habent proportionem, comparationemq́; media officia ad uirtutes morales, & intellectiuas, quam habet perfectum ſapientis officium ad uirtutes heroicas. Dialogus de amicitia reſpondet octauo, & nono Ethicorum. Libri de republica reſpondent primis ſeptem libris Politicorum uſque ad tertiumdecimum caput ſeptimi. Libri de legibus reſpōdent reliquis capitibus ſeptimi libri, & toti octauo Politicorū. Libri economicorum reſpōdent duobus libris, quos Ariſtoteles ſcripſit de re familiari. His omnibus, quæ nos hactenus attulimus de ordine librorum, quos M. Tullius ad conſtituendam uniuerſam humanam, & ciuilem philoſophiam poſteritati mandauit, uidentur eiuſdem uerba ſe re eſſe contraria in proemio ſecundi libri de diuinatione, quibus aliqua ex parte alia quædam ſeries proponitur, quam ea, quæ a nobis iam conſtituta eſt. Eius uerba ſic habent: Quærenti mihi, multumq́; ac diu cogitanti, qua nam re poſſem

F

prodeſſe quam plurimis, ne quando intermitterē conſulere reipublicæ, nulla maior occurrebat, quam ſi optimarum artium uias traderem meis ciuibus: quod compluribus iam libris me arbitror conſecutum. Nam & cohortati ſumus, ut maxime potuimus, ad philoſophiæ ſtudium eo libro, qui eſt inſcriptus Hortenſius: & quod genus philoſophandi minime arrogans, maximeq; & conſtans, & elegans arbitraremur, quatuor Academicis libris oſtendimus. Cumq́; fundamentum eſſet philoſophiæ poſitum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus eſt is locus à nobis quinque libris, ut, quid à quoque, & quid contra quemq́; philoſophum diceretur, intelligi poſset. Totidem ſubſecuti libri Tuſculanarum quaeſtionum res ad beate uiuendum maxime neceßarias aperuerunt: primus enim eſt de contemnenda morte, ſecundus de tolerando dolore, de ægritudine lenienda tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus, quintus eum locum complexus eſt, qui totam philoſophiam maxime illuſtrat: docet enim ad beate uiuendum uirtutem ſe ipſa eſſe contentam. Quibus rebus æditis tres libri perfecti ſunt de natura deorum, in quibus omnis eius loci quæ-

ſtio continetur, quæ, ut plena eſſet, cumulateq́ per fectu, de diuinatione ingreſſi ſumus his libris ſcribere; quibus, ut eſt in animo, de fato ſi adiunxerimus, erit abunde ſatisfactum toti huic quæſtioni. Atque his libris annumerandi ſunt ſex de republica, quos tum ſcripſimus, cum gubernacula reipublicæ teneremus, magnus locus, philoſophiæq́ proprius, à Platone, Ariſtotele, Theophraſto, totaq́ peripateticorum familia tractatus uberrime. Nam quid ego de conſolatione dicam? quae quidem mihi ipſi ſane aliquantum medetur, cæteris item multum profuturam puto. Interiectus etiam eſt nuper, quem ad noſtrum Atticum de ſenectute miſimus. Imprimisq́, quoniam philoſophia uir bonus efficitur, & fortis, Cato noſter in horum librorum numero ponendus eſt. Cumq́ Ariſtoteles, itemq́ Theophraſtus, excellentes uiri cum ſubtilitate, tum copia cum philoſophia dicendi etiam præcepta coniunxerint, noſtri quoq; oratorij libri in eundem numerum referendi uidentur. ita tres erunt de oratore, quartus Brutus, quintus orator. Adhuc hæc erant, ad reliqua acri tendebamus animo, ſic parati, ut, niſi quae cauſa grauior extitiſſet, nullum philoſophiæ

locum eſſe pateremur, qui non latinis literis illuſtratus pateret. Ex his ergo elici poſſe uidetur, primum locum à M. Tullio attributum eſſe hortenſio, ſecundum libris academicarum quaeſtionum, tertium libris de finibus, quartum libris tuſculanarum, quintum libris de natura deorũ, de diuinatione & de fato, ſextum libris de republica. Libros officiorum, de legibus, & quoſdam alios tacite uidetur reicere fortaſſe, ut plerique uolunt, ad poſtremam huius à ſe conſcriptae philoſophiae partem. Ad haec autem, quae in aliquã dubitationem uidentur adducere, quae diximus, diſſoluenda, illud pro certo tenẽdum eſt, M. Tullium in eum uſque diem, quo die libros de diuinatione conſcripſerat, nec tres de officiis, aedidiſſe, nec dialogum de amicitia, nec paradoxa. Quare eos, quos iam emiſerat, partim diſtincte, partim confuſe ita recenſuit, ut ex eius enumeratione audiuimus. Cum uero poſtea his addidiſſet & tres de officijs, & de amicitia, & paradoxa; animaduertiſſetq́, libris officiorum non eſſe attribuẽdum doctrinae ordine extremum, aut penultimum locum inter libros philoſophiae humanae, & ciuilis, ſed quaſi medium inter libros de finibus, &

libros tuſculanarum quaeſtionum , in principio primi libri officiorum adducit eam differentiam, ui antea quoque admonuimus,qua diſtribuat officia in ea,quae pertinent ad finem bonorum ; & in ea,quae pertinent ad praecepta, et ad inſtitutionem uitae communis,ex qua diſtinctione conijcitur ,libris officiorum eum dediſſe locum,qui ſuccedit libris de finibus,indeq́ʒ ſecundam diuiſionẽ addidiſſe, ut officiorum diceret alterum genus eſſe medium,alterum eſſe perfectum,ad oſtendendum,eoſdem libros officiorum de medio officio eſſe anteponendos libris tuſculanarum quaeſtionum, in quibus pertractauit de perfecto officio. ex quo efficitur M.Tullium doctrinae ordine praepoſuiſſe libros officiorum libris tuſculanarum , & ſi ordine temporum eſſent longe poſteriores. Sed hanc noſtram reſponſionem uidentur M. Tullij Ciceronis uerba leuiorem reddere libro quarto quaeſtionum tuſculanarum: Scire,inquit, admodum nos oportet,cognitis,quoad poſſunt ab homine cognoſci,bonorum,& malorum finibus , nihil à philoſophia poſſe aut maius,aut utilius optari, quam haec,quae à nobis hoc quatriduo diſputata ſunt,ex qua authoritate,aliquis fortaſſe crede

ret, libros tuſculanarum proxime ſequi poſt libros de finibus: ut eos etiam ipſe M. Tullius enumerauit in ſecundo de diuinatione. Huic ego rurſus non grauate reſpondeo, hoc ea ratione a M. Tullio in quarta tuſculana dictum fuiſſe: quia nondum adiderat libros tres de officijs, quibus poſtea ſcriptis, quis locus eis deberetur, non obſcure ſignificaſſe in diffinitione, & diuiſione officij, quemadmodum iam demonſtrauimus. præterea et ſi pro certo affirmauit M. Tullius, nihil poſſe maius, aut utilius optari cognitis bonorũ finibus, quam ea, quæ in tuſculanis diſputata ſunt, non ideo tamen uoluit tuſculanarum libros libris officiorum eſſe anteponendos. Nam & nos cum M. Tullio hoc idem fatemur, poſt libros de finibus libros tuſculanarum, cum pertractent de perfecto officio, eſſe longe utiliores libris officiorum, qui ſunt de medio, communi, & inchoato officio: ſed tamen non concedimus ex hoc cõtinuo ſequi, eſſe etiam doctrinae ordine poſtponendos, imo contrarium conſequi iudicamus, hoc eſt inchoata, et communia officia, priora & natura, & doctrinæ ordine eſſe oportere perfectis officijs, cum nos diſponant ad perfecta: ad eaq; nos quaſi manudu-

cant,uiamq́; aperiant.Vbi enim quid ineſt & inchoatum,& abſolutum atque perfectum, ſemper inchoatum ſit initium ad abſolutum, & ad perfectum,cum inchoatum ſit quaedam progreſſio ad perfectum , quod aperte docuit idem M. Tullius libro primo academicarum quaeſtionũ, cum ſub his uerbis philoſophiam ipſam diuideret: In philoſophia,inquit,quod inchoatum eſt, neque abſolutum,progresſio quaedam ad uirtutem appellatur,quod autem abſolutum, id eſt uirtus, quaſi perfectio naturae,omniumq́; rerum , quas in animis ponunt, una res optima . Quis igitur unquam neget, libros tuſculanarum : cum tractent de perfecto officio , hoc eſt de ſolida actione uirtutis,eſſe poſt finium cognitionem utiliores,& optabiliores libris officiorum , in quibus agitur de inchoata actione,& de progresſione ad perfectum officium ? & quis rurſus non uideat,officia inchoata eſſe priora,& natura, & docendi ratione,& ordine,& ſi dignitate,& utilitate ſint poſteriora.nam,ut etiam inquit Ariſtoteles , in omni ſcientia,quae habet principia , in ea ab ipſis initijs eſt inchoandum: tunc enim unam quamque rem ſcire putamus, cum cauſas primas , princi-

ſtotelem impulerit ad poſtponendam tractationem continentiæ, & tolerantiæ ei, quæ eſſet de perfectis uirtutum habitibus, apud Ciceronem nullum omnino habuiſſe locum. Ariſtoteles enim ad hoc naturæ ordinem mutauerat: quia ad integram cognitionem continentiæ, & tolerantiæ, ut apparet ex primis decem capitibus ſeptimi libri ethicorum, requirebatur notitia prudentiæ, ſcientiæ, opinionis, ſolertiæ, quæ ſunt, aut uirtutes intellectiuæ, aut partes uirtutum intellectiuarum, de quibus erat prius explicandum. nihil autem quicquam impediebat M. Tullium a recto doctrinæ, & naturæ ordine. Vterque igitur prudentisſime, ſed alter altera de cauſa proprium ordinem continuaſſe exiſtimari debet. Ex his igitur, quæ diximus, nemini dubium eſſe arbitror, M. Tullij conſilium fuiſſe, etiam dum de finibus perſcriberet, ut poſt libros de finibus, de officiis; primo, de mediis; deinde, de perfectis coniunctim pertractaret. Neque enim in libris de finibus unquam de fine bonorum uerba fecit, quin fere ſemper de officiis ſimul meminerit; & cum officia aut diffiniuit, aut diuiſit, nunquam non ea retulit ad finem bonorum, & ad illud naturæ humanæ conue

nienter uiuere, quod utrunque aperte indicat, cũ, cum de finibus ageret, ſibi iam propoſuiſſe continuo officiorum pertractationem; et cum de officiis diſſereret, præſetuliſſe id ſe exequtum, quod multo ante decreuerat, cum de diſponenda, atq; aptanda uniuerſa hac philoſophia cogitaret. huiuſmodi autem horum librorm continuationem non attingit in proemio ſecundi libri de diuinatione, cum in eo de ordine, quem ſibi omnino ſtatuiſſet in diſtribuenda hac tota philoſophia, minime ageret, ſed de numero eorum librorum, qui a ſe ad eum uſque diem æditi fuiſſent, inter quos certe non continebantur tres de medio officio, generatim de officiis inſcripti, & ſi de iis conſcribendis iampridem in animo habuiſſet. Libris uero de legibus eum ordinem asſignauit, qui poſt libros de republica ſequeretur. eos uero, qui economici nuncupantur, non eſt dubium ſequi poſt libros de legibus, cum & apud Ariſtotelem, ut ſupra abunde oſtendimus, quem in ordine doctrinae ducem ſequitur M. Tullius, eundem gradum obtineant ad faciliorem huiuſce partis filoſophiae cognitionem. debent enim leges, quæ ad familiam pertinent, ut affirmat etiam Ariſtoteles primo

politicorum, reſpicere, & ſequi leges publicas ciuitatis, tanquam pars totum. Nam quemadmodum M. Tullius in ſecundo de diuinatione in enumerandis eius libris, non eos recenſuit ordine temporum ſeruato, quo ſinguli eſſent aditi, ſed potius quadam doctrinae ordinis habita ratione: ita eum credendum eſt, poſtea iudicauiſse, quis locus eis, qui inde ſcripti ſunt, ſingulis deberetur, & cuique proprium praeſcripſiſſe, ut illud exequeretur, quod iam erat pollicitus, nullum ſe relicturum philoſophiae locum, qui latinis literis non illuſtratus pateret. Neque illud obſtat, quod idē libros de natura deorum, de diuinatione, & de fato interpoſuerit inter libros tuſculanarum, & libros de republica. Nam hi certe libri ex numero librorum huius noſtrae philoſophiae omnino extrahendi ſunt, & ad aliud philoſophiae genus referendi, quod aperte colligitur ex propriis eius uerbis, cum de his ſubſcribens dixit: Quib. rebus aeditis tres libri perfecti ſunt de natura deorum, in quibus eius loci queſtio continetur, quae, ut plene eſſet, cumulateq; perfecta, de diuinatione ingreſſi ſumus his libris ſcribere, quibus, ut eſt in animo, de fato ſi adiunxerimus, erit

gruum poſſet excogitari? ſed habita ratione perſo
næ, cui tam libri de finibus, & quaeſtiones tuſcula
næ, quam libri de natura deorum, & fortaſſe li-
bri etiam de republica inſcribebantur, ut ſub u-
num quaſi corpus conſpicienda proponerentur
omnia, quæ in philoſophia ſub M. Bruti nomine
ad eum uſque diẽ ædidiſſet. Sed libros officiorũ in
teriectos doctrinæ ordine inter libros de finibus,
& libros tuſculanarum, non M. Bruti, ſed filij
nomine ideo inſcriptos ædidit: quia praecepta de
medio officio, communi, atque inchoato magis ad
M. filium, quam ad M. Brutum, hominem per
fectisſimum, & ex perfectisſimo officio uitam in
ſtituentem uidebantur ſpectare. His igitur libris
de natura deorum, de diuinatione, & de fato,
ad naturæ philoſophiam reiectis, integer ordo re
linquitur, quem nos attribuimus uniuerſae huic
humanae, & ciuili philoſophiæ, & ex propriis
M. Tullii uerbis aperte probauimus, & confir-
mauimus. Quod uero libri de officiis, de amici-
tia, & paradoxorum poſt reliquos omnes ordine
temporum conſcripti ſint, praeter eiuſdem M.
Tullii teſtimonium plurimis in locis, in eodẽ exor
dio ſecundi libri tacite ſignificat, cum inquit lo-

quens de hortenſio , de academicis, de finibus, de tuſculanis, de ſenectute, de conſolatione, de Catonis laudatione, de republica: Ad huc haec erant, ad reliqua acri tendebamus animo, ſic parati, ut niſi quae cauſa grauior extitiſſet, nullum philoſophiæ locum eſſe pateremur, qui non latinis literis illuſtratus pateret . Non eſt itaque dubitandum, libros de officiis , quos cum reliquis iam commemoratis non enumerauit, fuiſſe poſtea conſcriptos, & æditos, et poſt libros tamen de finibus collocatos . Libros de legibus non nominauit in ſecundo de diuinatione, cũ nihilominus ſcripti, & æditi eſsent tertio fere anno poſt libros de republica, & ante hortenſium , academicas queſtiones, libros de finibus , & tuſculanarum, de natura deorum, de diuinatione: quia illos de legibus libris de republica ita coniunxerat, ut eis nominatis: illi etiam de legibus nominati ſub intelligerentur, & ſequerentur, quod ex eius coniunctione, & continuatione iam animaduertimus. Quare omnem dubitationem de uniuerſae philoſophiae a M. Tullio conſtitutae ordine, ex his, quae hactenus oſtendimus , iam ſublatam eſſe arbitramur. Quòd ſi qui ſunt, qui malint michi uniuer

ſam hanc philoſophiae humanae, & ciuilis conſti tutionem, & diſpoſitionem, quam M. Tullio at tribuere, eis ultro etiam gratiam habeo, qui me tam dilige̅tem iudicauerint, ut meis uigilijs in ſtu dioſorum gratiam hos omnes libros, tanquam diſperſa membra in unum quoddam quaſi cor-pus redegerim, eisq; tam diſtincte, niſi fallor, in illuſtri quaſi monumento conſpicienda propoſue-rim. Libelli de virtuibus, qui ceu quædam ſum ma breuis librorum de officiis cenſeri debet, quia nullum extat fragmentum, de eo nihil diximus, neque cum reliquis huius philoſophiae partibus enumerauimus: praeter inſcriptione̅ etenim nul lum pene ueſtigium remanſit. Hunc autem ad Ariſtotelis quoque imitatione̅ ſcripſiſſe M. Tul-lius fortaſſe uideri poteſt, qui poſt libros ad Ni-chomachum de moribus, etiam paruum illud o-puſculum de uirtutibus reliquiſſe exiſtimatur. Duos libros de Gloria, ut de his quoque aliquid dicamus, inter extra ordinarios reponimus, & ſi quidam locum eis doctrinae ordine tribuant in ter libros de republica, & inter libros de legibus, poſtaquam ſcipio Æmilianus uerba fecit in ul tima parte ſexti libri de praemiis eorum, qui

rempublicam optime gubernarint, auxerint, & defenderint. Sed cum libros de republica ita coniunctos cum libris de legibus ex continuatione eiuſdem M. Tullij demonſtrauerimus, ut nihil omnino medium eſſe poſſit, non uideo, qua ratione iſte locus his libris debeatur. Quod autem libri de legibus, ita coniuncti ſint cum libris de republica, ut nihil medium poſſit interijci, ex eius uerbis ſupra etiam citatis ex primo de legibus planum ſit, cum inquit, poſt libros de republica conſequens eſſe, ut idem ipſe ſcribat de legibus. praeterea nemini uerisſimile ſit, poſteaquam copioſisſime pertractaſset M. Tullius ultimo de republica libro, quanta cum grauitate poterat, ſub perſona ſcipionis de gloria contemnenda, ut idem de eadem egiſſet libris duobus ſubſequentibus, tanquam de praemio reipublicae moderatori propoſito. Minus igitur incongrue ij certe ſenſerunt, qui opinati ſunt, hos duos libros ſuccedere quinque libris de legibus, tanquam de premio, & fine propoſito homini ciuili, hoc eſt ei, qui uixerit ſecundum praecepta ab eo his omnibus libris tradita. Sed horum quoque ſententia non admodum probatur, cum iam huic uiro ciuili in libris

de

de finibus premium propoſuerit ſummum illud bonum, & felicitatem, & hominis perfectionem, & illud naturæ humanæ conuenienter uiuere. Quid igitur opus erat alio propoſito fine? Quod ſi gloriam, ut hominis ciuilis finem, propoſuiſſet, de eaq; ultimo loco pertractaſſet, uſus certe fuiſſet præpoſtero ordine, quam huic philoſophiæ parti conueniret. finis enim primo omnium erat explicandus, cum ſit principium in cognitione, & actione: quemadmodum licet etiam uidere apud Ariſtotelem. Quamobrem, ut uerum fatear, hi libri, potius uidentur inter extraordinarios collocandi, quam in hunc ordinem philoſophiæ, quem nuper attulimus, redigendi. Librum de Auguriis, & librum de Vniuerſitate cum libris de natura deorum, de diuinatione, & de fato coniungimus, ſub alterum quaſi corpus philoſophiæ, ut rerum ordinem ordo quoque librorum cõſeruaret, reliquos uero, præter oratorios, inter extraordinarios reponimus. Sed non ſum neſcius etiam nonnullos, eosq; non admodum indoctos totum hunc ordinem horum librorum, tanquam à Marco Tullio nunquam excogitatum, grauiter improbaturos, cum is in conſtituendo bonorum fine,

ſe peripateticorum ſententiam, at in libris officiorum, & ita pariter in libris tuſculanarum quaeſtionum, & in paradoxis, ſe potiſſimum ſtoicos ſecutum affirmet. Neque enim poſſe uidentur officia ſecundum ſtoicos, qui ponebant ſummum bonum in ſola uirtute, aptari ad finem peripateticorum, qui ponebant ſummum bonum in bonis animi, corporis, & fortunæ. Totam hanc quaeſtionem diſoluit breuiter ille ipſe pluribus in locis, apertiſſime demonſtrans, hos omnes philoſophos re inter ſe conuenire, uerbis tantummodo diſſidere. unde hanc de officijs præceptionem ait eſſe propriam communiter ſtoicorum, academicorum, & peripateticorum, affirmatq́; in tradendis officijs, ſe allaturum ea, quæ non multum eſſent a peripateticis diſſidentia. Hanc academicorum, peripateticorum, & ſtoicorum conſpirationem, & ſimilitudinem non obſcure declarat in academicis inquiens: Alter: qui reliquit perfectiſſimam diſciplinam peripateticos, & academicos, nominibus differentes, re congruentes, à quibus ſtoici ipſi uerbis magis, quam ſententijs diſſenſerunt, & in altero libro loquens de academicorum, & peripateticorum diſciplina ſub his uerbis: Quæ qui-

dem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una. Nihil enim inter peripateticos, & illam ueterem academiam differebat. abundantia quadam ingenij præſtabat, ut mihi uidetur, Ariſtoteles, ſed idem fons erat utriſq;, & eadem rerum expetẽdarum, fugiendarumq; partitio, & paulopoſt: Atque haec illa ſunt tria genera, quae putant plerique peripateticos dicere, id quidem non falſo: eſt enim haec partitio illorum, illud imprudenter, ſi alios eſſe academicos, qui tunc erant, alios peripateticos arbitrabantur. Vnde etiam in quinto tuſculanarum ait, ſtoicos eundem putare bonorum finem, quem et academici, & peripatetici, hoc eſt naturae congruere, & cum ea conuenienter uiuere, ſed qui in fine conſentiunt, non poſſunt in officijs tradendis, in republica, & in legibus conſtituendis eſſe diuerſi, & in quinto de finibus, cum ſub perſona Piſonis, qui peripateticorum partes tuebatur, ſic inquit: Stoici reſtant, hi quidem non unam aliquam, aut alteram nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt, atque ut reliqui fures earum rerum, quas cœperunt, ſigna commutant: ſic illi, ut ſententijs noſtris prorſus uterentur, tanquam rerum notas mutauerunt.

Vnde quarto libro de finibus quam plurimis uer
bis contra ſtoicos pro peripateticis grauiter inue-
hitur, quod de rebus à peripateticis nihil, ſed mo
dum tantum uerborum moueant, docetque, nihil
intereſſe, ſi diuitias, opes, ualetudinem bona dicãt
peripatetici, ſtoici uero præpoſita, cum peripateti-
ci, qui iſta bona dicunt, nihil plus his tribuant,
quam ſtoici, qui præpoſita appellant. Hinc ait in
ultimis uerbis quinti libri tuſculanarum quæſtio
num, ſtoicorum, & peripateticorum de ſummo
bono controuerſiam a Carneade, tanquam ab ho
norario arbitro iudicatam, uerbis, non re diffe-
rentem, cum nihili plus peripatetici tribuerent
diuitijs, bonæ ualetudini, cæteriſq; rebus eiuſdem
generis, quam ſtoici, ex quo exiſtimaße ait eum
nullam cauſam inter hos, atque illos diſsidendi
fuiſſe. Præterea hanc eandem quaeſtionem idem
M. Tullius ſub perſona auditoris his uerbis pro
ponit in quinto libro tuſculanarum quæſtionum:
Quia legi, inquit auditor, tuum nuper quintum
de finibus, in eo mihi uidebare contra Catonem
diſſerens, hoc uelle oſtendere, inter Zenonem, &
peripateticos nihil, praeter uerborum nouitatem
intereße. Quod ſi ita eſt, quid eſt cauſa, quin ſi Ze

nonis rationi conſentaneum ſit , ſatis magnam uim in uirtute eſſe ad beate uiuendum, liceat idẽ peripateticis dicere, & aliquanto poſt in eodem libro ſub perſona eiuſdẽ auditoris: Sed à te impetrarem libenter, quod paulo ante peripateticos, ueteremq́ academiam hortari uidebare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapientes eſſe ſemper beatisſimos, id uelim audire, quemadmodum his putes cõſentaneum eſſe haec dicere: multa enim à te contra iſtam ſententiam dicta ſunt, et ſtoicorum ratione concluſa. Hanc omnem quaeſtionem per totum reliquum quintum librum diſoluit, oſtendens, quaecunque diſſentientium horum philoſophorum ſententia ſit de finibus, eos uerbis differre, re autem ipſa conuenire, cum omnes communiter aſſerant uirtutem ſatis habere ad beatam uitam praeſidij, minimum fortunã, quod, qui affirmant, non poſſunt ualde in officijs conſtituendis, & in reliquis rebus differre. Neque illi audiendi ſunt, qui M. Tullio obiiciant, cum iam genus philoſophandi ſibi ſtatuerit academicorum, qui omnem ſcientiam tollebant, quod de officijs firma, & ſtabilia praecepta tradat, quod ſcripti genus ex altera parte confirmare ui

detur eſſe aliquam rerum ſcientiam contra academicorum decreta; hoc unum a ſe ſciri, quod nihil ſcirent, apertisſime diſputantium. His horũ obiectionibus ipſe quoque M. Tullius breuiter reſpondet in proemio ſecundi libri officiorum, eas ſub his uerbis & referens, & diſtinguens. Occurritur autem nobis equidem a doctis, et eruditis, quaerentibus, ſatis ne cōſtanter facere uideamur, qui, cum praecipi nihil poſſe dicamus, tamen & alijs de rebus diſſerere ſoleamus, & hoc ipſo tempore praecepta officij perſequamur. Quibus uellem ſatis cognita eſſet noſtra ſententia: non enim ſumus hi, quorum uagetur animus errore, nec habeat unquam, quid ſequatur. Quae enim eſſet iſta mens? uel quae uita potius, non modo diſputandi, ſed etiam uiuendi ratione ſublata? Nos autem, ut caeteri, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt: ſic ab his diſſentientes, alia probabilia, alia contra improbabilia dicimus. Quid eſt igitur, quod me impediat, ea, quae probabilia mihi uidentur, ſequi, quae contra improbare, atque affirmãdi arrogãtiam euitare, fugere temeritatem, quae a ſapientia disſidet plurimum. Hoc idem affirmat & in primo de natura deorum, cum inquit:

Non enim ſumus ij, quibus nihil uerum eſſe uideatur, ſed ij, qui omnibus ueris falſa quaedam adiuncta eſſe dicamus, tanta ſimilitudine, ut in iis nulla inſit certa iudicandi, & aßentiendi nota. Sed dimittamus haec huiuſmodi, cum apud eos, qui aliquid ſapiunt, & in libris huius philoſophiae uerſati ſunt, nullius ſint ponderis, atque authoritatis, & ad eam, quae relinquitur, diſputationem reuertamur. Erunt itaque etiam, qui negent à M. Tullio hanc ſeriem, & hanc librorum philoſophiae continuationem ſeruatam, ac cuſtoditam, quod ille minime ſcripſerit haec omnia uolumina unum, poſt aliud, eo ordine temporum, ut nos uidemur oſtendiſſe, quibus breuiter reſponſum uolumus, nihil intereſſe, hunc, an illum librum prius confecerit, dummodo illi ipſi, & natura, & doctrinae ordine, & argumenti quadã ſerie, & affinitate, tanquam coherentia cum toto corpore membra eſſe uideantur. haec autem eorum obiecta ſunt communia M. Tullio cum Ariſtotele, cuius libri alio temporum ordine aediti ſunt, alio doctrinae, & methodi ordine continuati, & collocati. Conſtat enim librum de motione animalium longe poſteriorem eſſe doctrinae ordi-

ne libris de cœlo, & tamen ab eo adduci, & citari ſecundo de cœlo, ut a ſe antea perſcriptum. Neq; dubium eſt, libros de phiſico auditu eſſe priores libris de generatione, horum tamen philoſophum meminiſſe in fine penultimi capitis primi libri de phiſico auditu, cum inquit: Dici autem haec poſſunt potentia, et actu, hoc autem alijs in locis magis exacte determinauimus, in libris ſcilicet de generatione, ut manifeſtum eſt, & omnes fere interpretantur, aut dicamus in libro ailquo alio certe poſteriore, cum libri phiſicorum omniũ conſenſu primum locum obtineant in philoſophia naturae. ſaepe enim fit, ut quod futurum eſt poſtremum, in uniuerſa pertractatione, magis ſit in promptu, ut ab eo capiamus ſcribendi initium, et quod primum eſt natura, ultimo loco a nobis pertractetur, quemadmodum etiam ſtatuarijs quandoque euenire uidemus, qui non ſemper a capite formando, ſed modo ab uno membro, modo ab alio ſumunt operis ſui initium, etſi poſtea omnibus partibus ſimul iunctis, & tota ſtatua perfecta, caput primum appareat, pedes ultimi, reliqua in medio. Quare, et ſi libri de republica ſcripti ſunt ante libros de finibus, & ante libros tu-

ſcula-

ſculanarum,unde ab eo in eis citantur, nihilominus doctrinæ ordine in ſecundo de diuinatione his omnibus poſtpoſiti, & enumerati ſunt,non ſeruata temporum continuatione,a qua omnis huius philoſophiæ ordo pœnitus peruerteretur, & confunderetur. Nam quis non uideat,quanta perturbatio in hac parte philoſophiæ continuanda futura ſit,ſi primo, ut ſcripti ſunt, tres libri economicorum,libri ſex de republica, & de legibus, Catonis laudatio,libri de conſolatione, atque deinde hortenſius, academicae quaeſtiones, libri de finibus,ac poſtremo libri tuſculanarum, dialogus de ſenectute,de amicitia, & tres de officijs, & paradoxa conſtituantur? Verum ex hac diſpoſitione,& collocatione, quam nos attribuimus libris M.Tullij Ciceronis de uita, & moribus, poteſt oriri non indigna quæſtio,quem nam ille potiſſimum ex antiquis philoſophis in uniuerſa hac philoſophia humana,& ciuili tradenda, & ordinanda imitatus ſit. Nam ex altera parte in academicis ſibi ait academicos propoſuiſſe. in libris de finibus ſequi uidetur opinionem peripateticorum. in libris officiorum ſe Panetium imitari profitetur.in libris de legibus, & de republica ſi-

bi inquit comitem adhibuiſſe Platonem. Economicos ad uerbũ ſe a Xenophonte deſumpſiſſe affirmat. Ex altera uero parte p̃ter cæteros ſolũ Ariſtotelem ſibi imitandum delegiſſe ordo ab ipſo diligenter ſeruatus, & res ipſa tacite loquitur. Vt enim in philoſophia actiua inſtituenda Ariſtoteles exorditur à ſummi boni, & felicitatis pertractatione, inde ad uirtutes explicandas deſcendit tum perfectas, tum diſponentes, tum etiam heroicas; hinc ad duos libros de amicitia, ac denique ad decẽ libros de republica, & de legibus; & poſtremo ad duos economicorum: ita hunc eundẽ pene ordinem uidetur ſecutus M. T ullius, cum legitimam huius philoſophiæ pertractationem poſt hortenſium, & academicas quaeſtiones auſpicaretur à quinque libris de finibus bonorum & malorum, accedens ad libros de medio officio, de perfecto, de amicitia, qui reſpondent ijs, quæ Ariſto teles pertractauit de diſpoſitione uirtutum, hoc eſt de continentia, & tolerantia, de perfectis uirtutum habitibus, de uirtute heroica, de amicitia: & tandem deuenit ad ſex libros de republica, quinque de legibus, tres de re familiari. Perſpicuum igitur eſt, nullum alium hac in re magis

imitandũ ſibi ꝓpoſuiſſe, quam ipſum Ariſtotelẽ. Neque enim huiuſmodi ordinem, tam diſtinctũ in ijs rebus pertractandis, neque apud Platonem, neque apud Xenophontem, neque apud quẽ quam alium antiquorum philoſophorum inueniemus. Quid igitur dicendum eſt? id, quod certe eſt uerisſimum, M. Tullium in hac, atque in illa parte; in hac, atque in illa ſententia modo imitatum ſtoicos, modo academicos, modo Panetium, modo Platonem, modo Xenophontem, in ordine autem doctrinæ, ac methodo, in diſponenda, & conſtituenda uniuerſa hac humana, & ciuili philoſophia ſolum ſibi Ariſtotelem, parentem, & magiſtrum ordinis, & methodi ſemper ante oculos habuiſſe. quinimo in libris de republica, & de legibus, in quibus apertisſimis uerbis fatetur, ſe Platonem ſequi, ex re ipſa magis ſine dubio Ariſtotelem imitari uidetur. Plato enim duas reſpublicas formauit, alteram in libris de republica, alteram in libris de legibus. neque in horum librorum altera parte rempublicam formauit, in altera ei leges impoſuit. Ariſtoteles uero ipſe & optimam rempublicam inſtituit, & à ſe inſtitutæ leges accommodauit, ut apparet cum e re ipſa, tum

etiam ex eius propoſitione in ultimo capite decimi libri ethicorum, in quo, poſteaquam pertractauit de ſummo bono, & de felicitate, pollicetur, ſe pertractaturum in reliquis ſequentibus octo libris politicorum, & duobus economicorum ad perficiendam uniuerſam humanam philoſophiam de re publica, & de legibus tam publicis, quam familiaribus. & quis non uidet à M. Tullio libros officiorum ad M. filium inſtitutos fuiſſe ad imitationem decem librorum de moribus, quos idem Ariſtoteles pariter Nichomachi nomine filij nuncupauit? unde etiam eos nõ ſcripſit in dialoghis, ut reliquos fere omnes, ſed ea ratione, qua Ariſtotelem quoque ipſum in decem libris ethicorum feciſſe animaduerterat. Hunc itaque ordinem tam naturalem, tam uerum, tam neceſſarium, & à præſtantisſimo philoſophorum omnium principe ad unguem deſumptum, & tam clarisſimis teſtimonijs cõprobatum, homines eruditisſimos, et præclarisſimos neglexiſſe ſummopere admiror. Nam cum in his libris ſumma cum diligentia cõplura loca uetuſtate corrupta ex tenebris antiquitatis eruerint, alia explicauerint, ac quædam præclara etiam in lucem protulerint, quid eſſe

cauſa putem, quamobrem in ordine doctrinæ perſcrutando, tam parum elaborauerint? qua quidē in re omnis ſplendor horum librorum, & dignitas, & philoſophiæ fructus continetur, quo ſublato, certe philoſophia non erit, ſed philoſophiæ quædam indiſtincta confuſio. Quæ enim continuatio? Quæ methodus? Quis doctrinæ ordo? Quæ docēdi uia, et ratio ſumi ex horum librorum lectione poteſt? ſi in hac philoſophiæ parte libri de legibus ante libros de finibus, aut ante libros de officijs constituantur, aut ſi libris de officijs, qui sūt de medio, communi, & inchoato officio, præponantur libri tuſculanarum, qui ſunt de perfecto officio, aut ſi paradoxa extorqueantur a libris tuſculanarum? Quam coniunctionem habent libri de natura deorum, de diuinatione, & de fato cū libris tuſculanarum, aut cum libris de republica, hoc eſt cum ſomnio Scipionis, ſi doctrinæ, & legendi ordinem conſideremus? Quis ferre potetuit hanc philoſophiæ perturbationem, uel potius euerſione? ſed ut ad id, unde digreſſi ſumus, iam reuertamur, cum ea, quae contra noſtrā de diſpoſitione, & ſerie horum librorum ſententiam obijciantur, nō ſint eiuſmodi, ut ab ijs, qui de hac re

non iniqui ſint iudices, improbari poſſint, ſole ipſo clarius, ut ita dicam; & illuſtrius eſſe arbitror, quo ordine diſponi, ac legi debeat uniuerſa haec philoſophia a M. Tullio grauiter, & copioſe tractata. utinam eam integram haberemus, aut ſaltem non tam laceratam iniuria temporum. Huic tam graui malo mederi tamen aliqua ex parte poterimus, ſi ad ea, quae huic philoſophiae parti annorum uetuſtate amiſſa deerunt, aliquid ſimile eiuſdem argumenti aut ex Platone, aut ex Ariſtotele, aut ex Xenophonte, aut ex aliquo alio illuſtri, & erudito uiro adiunxerimus. Eius libri, qui nuncupatur Hortenſius, deſiderium aequiore animo certe feremus, ſi Iacobi Sadoleti, Cardinalis amplisſimi, atque omni doctrina perpoliti libellũ de laudibus philoſophiae ꝑlegerimus. Ad librũ de cõſolatione accedet Boetij uiri ſapientisſimi pene eadẽ ꝑtractatio de cõſolatione philoſophica, ĩ qua eum plura ex Cicerone ſibi deſumpſiſſe uerisſimile eſt. Locum librorum de republica, & de legibus uacuum complebunt libri Platonis de eadem re, & Ariſtotelis libri politicorum, & Gaſparis Contareni Cardinalis amplisſimi libri de Republica Veneta. Economicas diſputatio-

nes à M. Tullio conſcriptas, ſiquis Xenophontē legerit, non admodum deſiderabit. Sed erit etiā longe utiliſſimum in reliquis M. Tullij Cic. libris, qui ad nos ꝑuenerunt, perlegendis, eorū libros conferre, quos ille uel imitatur, uel imitari ſe ꝓfitetur. Libris de finibus accedat Phileb. Platonis, & primus ethicorum Ariſtotelis. Libris de officio tum medio, tum perfecto addatur ſecūdus, tertius, quartus, quintus, ſextus, & ſeptimus ethicorum, & Platonis dialogus de eo, quod ſit agendum. Diſputationi de amicitia Liſis Platonis, & octauus, & nonus ethicorum. Cum dialogo de ſenectute adhibeatur Platonis primus de republica, magna ex parte quaſi ad uerbum à Cicerone conuerſus. Cum ſomnio Scipionis conferatur ultimus Platonis de republica, ubi Erum militem e morte reuiuiſcentem facit, & eadem pene referentem, quæ retulit M. Tullius ſub perſona Scipionis. In legendis libris de legibus addamus Platonem in libris pariter eiuſdem argumēti, & Ariſtotelem in quinque ultimis capitibus ſeptimi, & in toto octauo politicorum. Hac enim ratione hunc, et illum inter ſe comparantes, eorū uirtutes apertius intuebimur, iudicium in ſenten

tiis, rationemq; in aptandis ad ſua tempora perſcrutabimur. Quæ omnia harum rerum ſtudioſis maximum afferent emolumẽtum. Verum his generatim breuiter de ſerie totius humanae philoſophiae, a M. Tullio conſtitutae explicatis, atque aliorum excluſis, eiectiſq; ſententiis, uideamus etiam ordinem, quo unum quenque horum librorum ſigillatim diſtinxerit, & ut ab eo, qui Hortenſius nuncupatur, exordiamur: non ignorandum eſt in duas diuiſum eſſe partes. prior continet, quæ contra philoſophiam ſub perſona Hortenſii ſunt diſputata. poſterior, quæ pro ea a M. Tullio cõtra Hortenſii diſputationem allata ſunt. priorem Hortenſii diſputationem apparet induas quoque alias ſub diuiſam eſſe particulas; in quarũ altera ille uituperabat, in altera accuſabat philoſophiã; et M. Tullij, et Catuli reſponſionẽ in totidẽ alias, in quarum altera ille defendebat, in altera cũ Catulo collaudabat philoſophiam contra Hortenſium. Hæc diſtinctio huius libri, quem in uniuerſa Ciceronis philoſophia modum proemii obtinere docuimus, ſumitur ex eius uerbis, etiam ſupra citatis in primo de finibus, cum inquit: Quanquã philoſophiae quidem uituperatoribus ſatis reſponſum

ſum eſt eo libro, quo à nobis philoſophia defenſa, & collaudata eſt, cum eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio. Quod autem M. Tullius hoc libro philoſophiam una cum Catulo collaudauerit, patet ex uerbis Lactantij firmiani, qui affirmat ſe hoc uidiſſe in hortenſio, cum inquit libro ſexto capite ſecundo: Apud Ciceronem Catulus in hortenſio philoſophiam rebus omnibus præferens, malle ſe dicit uel unum paruum de officio libellum, quam longam orationem pro ſeditioſo homine Cornelio. Differt autem accuſatio à uituperatione, & defenſio à collaudatione, quod accuſatio, & defenſio crimen, condemnationem, & abſolutionem ſibi proponunt; laudatio, & uituperatio tantummodo demonſtrationem. Accuſatã autem philoſophiam ab Hortenſio intelligo, ſi ille, exempli gratia, mittendos fortaſſe in exilium philoſophos, aut philoſophiam ipſam contenderit, aut philoſophorum multa crimina, & uitia accuſauerit, contraq́; eorum mores acerrime inuectus fuerit, aut quippiam ſimile. Libros quatuor Academicarum quæſtionum non eſt facile in proprias partes diſtinguere, cum nihil ex his fragmẽtis duorum librorum conijcere potuerimus: puto

tamen in tres diſputationes commode ſeparari poſſe; in eam ſcilicet, qua dogmata academicorum recenſeret de rebus, quæ pertinent ad diſſerendi rationem; in alteram, qua decreta eorundem deſcriberet de rebus natura conſtantibus; et in tertiam, qua illorum ſententias exponeret de ea philoſophiæ parte, quæ eſt de uita, & moribus. Libri de finibus diſtribuuntur in tres præcipuas partes, hoc eſt in tres præcipuas, & diſcrepantes opiniones de ſummo bono; in eam, quæ, cum eſſet facilior, & communior, & omnibus notiſſima, primum locum ſibi uendicauit, complexa sẽtentiam epicureorum, qui ponebant ſummum bonum in ſola uoluptate; in alteram, quæ continet ſententiam ſtoicorum, qui ponebant ſummũ bonum in ſola uirtute; & in tertiam, quam ipſe approbauit, peripateticorum, qui ponebant ſummum bonum in naturæ humanæ conuenienter uiuendo, hoc eſt in bonis animi, corporis, & fortunæ. Hanc diuiſionem horum librorum ipſe agnoſcit libro tertiodecimo epiſtolarum ad Atticum, quando inquit: ita confeci quinque libros de finibus, ut epicurea L. Torquato, ſtoica M. Catoni, peripatetica M. Piſoni daremus. Epicuri

diſputatio ſubdiuiſa eſt in duas alias partes, hoc eſt in primum, & ſecundum librum de finibus. in primo ſub perſona L. Torquati allata, & defenſa eſt eius ſententia. in ſecundo ſub perſona propria M. Tullij improbatur, & confutatur. Altera quoque pars ſubdiuiſa eſt in tertium, & quartum librum. in tertio ſub perſona M. Catonis adducitur, & defenditur ſententia ſtoicorum. in quarto horum quinetiam opinio ſub perſona propria Ciceronis, tanquam non undique perfecta refellitur, & coarguitur. Tertia parte, quæ coniecta eſt in quintum librum, ſub perſona M. Piſonis proponitur, et confirmatur ſententia peripateticorum, qui ut paulo ante etiam dicebamus, cenſebāt ſummum hominis bonum poſitum eſſe in naturæ humanæ conuenienter uiuendo, quam ſecutus eſt ipſe Cicero: nam ſuper horum opinionem, tanquam ſupra ualidiſſimum, & firmiſſimum fundamentum, extruit omnem philoſophiam, et dirigit omnia officia in libris ſequentibus officiorum, ut apparet ex quarto capite primi libri, in quo omnes ex uirtute actiones à natura ipſa, tanquam à proprio fonte deriuat, ita ut eas obſeruare, ex eisq; agere nihil aliud exiſtimet,

quam ex lege naturae uiuere, & naturae humanae conuenientia praeſtare. Hoc idem facit & non multo poſt in eodem libro, de officio ex decoro uerba faciens: Officium autem, inquit, quod ex decoro ducitur, hanc primam habet uim, quae deducit ad conuenientiam, conſeruationemq́ naturæ, quam ſi ſequemur ducem, nunquam aberrabimus, ſequemurq́ id, quod acutum, & perſpicax natura eſt, & paulo poſt: Nos autem naturā ſequamur, & ab omni, quod abhorret ab oculorum, auriumq́ approbatione, fugiamus. Officiorum uniuerſa pertractatio ex ſententia Ciceronis contra diuiſionem Panetij in quinque partes diſtribuitur. prima eſt de Honeſto. ſecunda eſt de Honeſtorum comparatione. tertia de Utili. quarta de Utilium inter ſe comparatione. Quinta eſt de comparatione Honeſtatis, & Utilitatis. In dialogo de Amicitia, quem libris officiorum annecti poſſe, tanquam appendicem iam demonſtrauimus, tres inſunt partes. in prima ſub perſona Lelij oſtendit, quid ſentiat de amicitia, in ſecunda diſputat de ortu, & interitu amicitiæ, in tertia ſubdit officia in amicitia obſeruanda, quatenus amor progredi in ea debeat, de conſilijs, & au

thoritate amicorum, & poſtremo de finibus, & terminis amicitiæ. Alter dialogus de Senectute, quem cum ſuperiore coniunximus, has habet partes, proœmium, propoſitionem confutationem, & perorationem. Confutatio, quæ totam pene huius rei diſputationem complectitur, ſubdiuiditur in quatuor particulas. primum exagitatur eorum opinio, qui dicebant, miſeram uideri ſenectutem, quod nos auocet à rebus gerendis. ſecundo ij refelluntur, qui exiſtimabant, eam corpus reddere infirmum. Tertio improbatur eorum ſententia, qui ſenectutem ſpoliabãt omnibus uoluptatibus. quarto diſſeritur contra eos, qui opponebant ſenectuti, quod non procul eſſet à morte. in conſolatione, in qua ſui ipſius dolorem ex obitu filiæ mitigat, ut ex eius fragmentis collegit Sigonius, antiquitatum obſeruator diligentiſſimus, & huius noſtrae ætatis, & bonarum literarum ornamentum, & lumen, primum miſerias hominum deplorat, quaſi luendorum ſcelerum cauſa in hac uita prodierint, affirmat tamen omnia leuiter eſſe ferenda, cum his nos calamitatibus uno mortis ſubſidio facile liberemur. Deinde caſum filiae acerbiſſimum multorum clariſſimorum uirorũ

exemplo leniorem reddit. Tandem de animorum æternitate, & de filia inter deos ad immortalitatis memoriam conſecranda, multorum exẽplo, diſſerit. Tuſculanas quæſtiones in quinque diſputationes partitus eſt; in primam de contemnenda morte; in ſecundam, de tolerando dolore; in tertiam, de ægritudine lenienda; in quartam, de reliquis animi perturbationibus; in quintam, de uirtute ad beate uiuendum ſe ipſa contenta. Paradoxa tot in partes diſtributa ſunt, quot quæſtiones infinitae diſputandae proponuntur; prima propoſitio diſputanda eſt, quod honeſtum ſit, id ſolum eſſe bonum; ſecunda eſt, in quo uirtus ſit, ei nihil deeſſe ad beate uiuendum; tertia eſt, omnia peccata eſſe paria; quarta eſt, omnes ſtultos inſanire; quinta eſt, omnes ſapientes liberos eſſe, ſtultos uero ſeruos; ſexta eſt, quod ſolus ſapiens diues. ex Catonis laudatione tam pauca extant fragmenta, ut in partes aliquas eam ex ſe ipſa poſſe diuidi omnino deſperandum ſit: cum uero affirmet Quintilianus capite nono libro tertio inſtitutionum oratoriarum etiam ex Ciceronis ipſius teſtimonio, tribus cauſarum ſtatibus uſum fuiſſe Caeſarem in eius contra Catonem uituperatione,

hoc eſt facti, qualitatis, & diffinitionis: poſſumus ex Anticatone Caeſaris in totidem laudum partes eam diſtribuere, in quot uidetur Caeſar ipſe illam diſtinxiſſe; in eam ſcilicet, in quam ea facta Catonis M. Tullius contulerat, quae Caeſar Catonis fortaſſe eſſe negabat; in alteram, in quã ea coniecerat, quae Caeſar diſputabat non recte, ac iure facta; et in tertiam, in quam ea reſeruauerat, quae Caeſar contendebat uirtutis nomine, & appellatione non eſſe honeſtanda, qua de re, ita ſcribit Cicero quoque ipſe in topicis ad Trebatium: Nam aut negari poteſt id factum eſſe, quod laudatur, aut non eo nomine afficiẽdum, quo laudator affecerit, aut omnino non eſſe laudabile, quod non recte, non iure factum ſit, quibus omnibus generibus uſus eſt nimis impudenter Caeſar contra Catonem meum. Libros de Republica coniectura quadam ex eorum fragmentis, quae diligentisſime collegit, & explicauit idem Sigonius, in ſex principes partes diuidimus; in quarum prima conſtituit ciuitatem, in quam, tanquam in rem ſubiectam & ſummum bonum, & officia ex uirtute tum media, tum perfecta, et ordo magiſtratuum, & leges, tam publicae, quã

ſamiliares inducerentur . oportet enim ſubeſſe aliquod medium, quod, tanquam materia ſuſcipiat formam, & finem ſummi boni, & inductionem officiorum, & ordinem magiſtratuum reipublicae, hoc eſt perſectam rempublicam, & leges ei accommodatas, quibus diutiſſime cõſeruetur. Scribit itaque prudentiſſime primo de ciuitate, ut etiam ab Ariſtotele in politicis factum obſeruauit, & coniunctim de urbe : cum ciuitas, hoc eſt ſocietas ciuilis urbe contineatur, & de ciue, cum ciuitas ſit ciuium multitudo, eumq́ inſtituit ad reipublicae à ſe deſcribendae formam, & rationem. In ſecunda parte aggreditur pertractationem de republica, eamq́ diffinitione circunſcribit eſſe rem populi, iuris conſenſu, et utilitatis cõmunione ſociati; & tunc eſſe uere rempublicam, cum bene, ac iuſte ſiue ab uno rege, ſiue a paucis optimatibus, ſiue ab uniuerſo populo gereretur, optimamq́ rempublicam conſtituit eam, quae ex his tribus generibus, regali, optimatum, & populari modice confuſa ſit. poſt hanc diffinitionem, & conſtitutionem reipublicae, conſiderans illam partem diffinitionis, populi iure ſociati, incidit in diſputationem de iuſtitia, & iniuſtitia, partes iniu

ſtitiae

ſtitiæ Philo ipſi ſuſtinendas, partes uero iuſtitiæ defendendas Lelio reſpondenti attribuens, quæ diſputatio in tertiam partem tota reſeruata eſt. in quarta parte, quaſi e digreſſione habita de iuſtitia, & iniuſtitia ad iam intermiſſam reipublicae diffinitionem, ac quaeſtionem rediens, reliquas eius partes perſequitur, magiſtratuumq; ordines diſponit, quibus eiuſmodi optima reſpublica nitetur, & ciuium huius reipublicae actiones ad beatam uitam conformat, et dirigit ad illud naturæ humanæ conuenienter uiuendum, quod iam bonorum finem ſtatuerat in libris de finibus. & quoniam huic morum inſtitutioni maximo erāt impedimento poetæ ipſi ſcenici, tum comici, tum tragici, de his quoque agit, eosq; decernit aut e ciuitate expellendos, aut ab eorum licentia cohibendos. in quintam partem omnem moderatoris, & gubernatoris huius reipublicae inſtitutionem reſeruat, in qua quaeſtione pertractanda totum quintum, et magnam ſexti libri partem conſumit, concludens: ut gubernatori curſum ſecundum, medico ſalutem, imperatori uictoriam: ſic huic reipublicæ moderatori beatam ciuium uitā eſſe propoſitam, ut opibus firma, copijs locuples,

gloria ampla, uirtute honeſta ſit. Hinc poſtremo loco in ſexta parte hunc gubernatorem a ſe iam inſtitutæ reipublicæ præmia ampliſſima conſecuturum oſtendit, honores, gloriam, ſtatuas, monumenta, triumphos, & tandem hac uita functum locum in cælis habiturum, ubi ſempiterno æuo perfruatur. atque ita uniuerſæ de republica diſputationi finem imponit. erit igitur totius huius pertractationis prima pars de ciuitate. ſecunda de diffinitione reipublicæ. tertia de iuſtitia, & iniuſtitia. quarta de optima republica, eiusq́; ciuibus. quinta de huius à ſe inſtitutae reipublicae gubernatoris inſtitutione. Sexta de eius praemijs cum in hac uita in terris, tum etiam poſt mortem in cælis. Hanc poſtremam ſexti libri diſputationem Macrobij beneficio adhuc integram retinemus, in qua ſub perſona Scipionis diſſerit noſter hic uere philoſophus: hoc enim nomine magis dignus in hac parte iure ille uideri poteſt: de animorum immortalitate, de præmijs bonorum, de gloria deſpicienda, de ſpe propoſitæ æternitatis tanta cum grauitate, ac ſapientia, tantaq́; cum maieſtate dicendi, ut neſcias, utrum res oratione, an uerba ſententijs illuſtrentur. reliqua huius rei pertra-

ctatio temporum iniuria, & iniquo, atque infelici fato interijt. Librorum quinque de legibus diuiſionem: quoniam ultimos libros deſideramus: perfectam habere non poſſumus, ut tamen conijcere aliqua ex parte licet; eos in quatuor partes diuidimus, ut etiam à Sigonio diuiſos iam animaduertimus; in eam, in qua de uniuerſo iure diſputationem aggreditur, idq; multis rationibus è natura profectum oſtendit; in alteram, in qua religionem, & ſacrificia conſtituit; in tertiam, in qua ordines magiſtratuum deſcribit; in quartã, in qua de iudicijs ſe pertractaturum pollicetur in fine tertij libri. reliquarum diſputationum parum comperta ratio eſt. Economicos ex libris Xenophõtis ad uerbum translatos, ut ex Seruio, & Macrobio intueri licet, in tres partes diſtribuit M. T. ullius. prima erat de inſtituenda domi matre familias. ſecunda erat de patrefamilias, qualis foris in acquirendo eſſe deberet. tertia erat de agri colendi ratione. Hos tres libros, etſi adoleſcens adhuc e Xenophonte in latinum conuerterat, doctrinae tamen, & docendi ratione ad ultimum locum poſt quinque libros de legibus publicis, quibus commodisſime annecti de

bent, referendos ex his, quae iam diximus, nemi ni dubium eſſe arbitror; ſequitur enim poſt leges publicas, accommodatas ad optimæ reipublicae formam, pertractatio legum familiarium, de quibus agitur in tribus libris economicorum. Nil enim aliud continent economicae hae inſtitutiones, quam leges matris familias tum erga liberos ſuſcipiendos, & nutriendos, tum erga uirum, & rem familiarem; & leges patrisfamilias erga liberos, erga ſeruos, & ad rerum acquiſitionem, & conſeruationem, ut facile eſt uidere apud Ariſtotelem, & Xenophontem. Multis fortaſſe uideri poſſum in hac ipſa diſputatione longius prouectus, quam eius ratio poſtulabat; ſed ij profecto, ſi ea, quae adhuc à nobis breuiter explicanda ſunt, optime perpenderint, & ſe æquos iudices nobis praebuerint, certe intelligent, nihil à nobis dictum, quod non eſſet maxime neceſſarium; & recte non potuiſſe percipi ea, quæ ſequerentur, niſi, quae iam diximus, praeceſſiſſent; atque ea omnia non ad ullam oſtentationem, ſed ad ſolam ſtudioſorum utilitatem à nobis fuiſſe allata, & noſtrae huic inſtitutioni non ſine ratione interpoſita. Quamobrem cum clariſſimus uir, & de li-

terarum ſtudijs quam optime meritus, & tot, ac tantis præſidijs, & ornamentis munitus ad generis hominum eruditionem uniuerſam hanc philoſophiam tam ſapienter, tam ordinate, tam denique ornate conſcripſerit, non uidentur omittenda ad eam inſtituendam, quae praefationis loco in Ariſtotelis philoſophia naturali, & morali a uiris doctis ſolent adhiberi. Non incongruum igitur fore ſum arbitratus tum ſcriptoris grauitati, tum rerum etiam, quae ab eo tam prudenter, & diſtincte, & eleganter tractantur, dignitati his, quae à nobis hactenus dicta ſunt, breuiter, ut ab initio propoſuimus, adiungere, quae de fine uniuerſæ huius philoſophiæ, de rei ſubiectæ materia, de ordine, & methodo, de inſcriptione, de utilitate a reliquis interpretibus in eorum prælectionibus in explicanda hac, atque illa doctrina, & diſciplina communiter afferri conſueuerunt. Qua quidem in parte doctiſſimos homines, & prudentiſſimos, æquiores ſe mihi præbituros non dubito, ſi paulo liberius egerim, cum in uniuerſa hac inſtitutione, tum præcipue in hac huius inſtitutionis parte in admittendis ijs nominibus, quæ fortaſſe abhorrere quibuſdam a purita-

te latini ſermonis uidebuntur. Malui enim communi omnium utilitati, & ſtudere, & conſulere, quam quorundam ſuperſtitioſorum hominum æmulari diligentiam, cum ea nullum habeat locum, ubi res, non uerba conſiderantur. Iſtiuſmodi enim diſputationes ſufficit plane, & perſpicue expedire, dicere ornate uelle, puerile eſt. Primum autem a pertractatione finis ipſius exordiemur: quia in hac ipſa philoſophia parte eſt cauſa, & principium cognitionis. quemadmodum enim Naturalis philoſophus materiam præcipue, & Mathematicus formam: ita Ciuilis philoſophus primum oĩum ſibi finem contemplandũ proponit: Cum, ut inquit in academicis, omnis ratio uitae diffinitione ſummi boni contineatur, de qua qui diſſident, de omni ratione uitæ diſſident. unde in iiſdem academicis duo eſſe maxima in philoſophia affirmat, iudicium ueri, & finem bonorum, neque ſapientem poſſe eſſe, qui aut cognoſcendi initium ignoret, aut extremum expetendi. Quare M. Piſo in quinto de finibus prudenter feciſſe ait L. Ciceronem, quod audire primum & potiſſimum de ſummo bono uoluerit, quo conſtituto in philoſophia conſtituta ſunt omnia. Finis au-

tem, ut conſiderari ſolet in hac, atque in illa doctrina, et diſciplina, alter attribuitur ſcientijs ſpeculatiuis, in quibus præter cognitionem, nihil aliud requirimus, unde in ea ſola conſiſtit, et eſt ipſamet cognitio ueritatis: ut philoſophiæ Naturalis finis eſt perfecta cognitio rerum natura conſtātium: finis Metaphiſices eſt perfecta cognitio rerum, quæ ſunt ſupra naturam: finis Mathematices eſt perfecta cognitio rerum mathematicarum; alter finis attribuitur ijs diſciplinis, et facultatibus, in quibus cognitionem non propter ſe quaerimus, ſed ut acquiſitam ad operationem dirigamus. Quamobrem in cognitione huius humanæ, et ciuilis philoſophiae ita ad principia operationum, & ad alias priores partes recte conſtituendas ſubiici debet: ut in mathematici ſuppoſitiones. Huius finis, alter attribuitur huic, atque illi arti, quippiam efficienti, quod remaneat poſt effectionem; alter attribuitur ijs facultatibus, & diſciplinis, quæ non in efficiendo, ſed in agendo ipſae uerſantur, ut ſunt, quæ in actionem deſinunt, et in quibus poſt actionem nihil aliud relinquitur: ut eſt finis artis militaris, & finis muſices. Quare cum philoſophia haec humana,

& ciuilis non enumeretur inter ſcientias ſpeculatiuas, neque inter artes proprie acceptas, ſed inter eas facultates, quae poſitae ſunt in actione, uideamus, quis ei finis è ſui natura ſit attribuendus ex ſententia M. Tullii Ciceronis. Attribui autem ſummum illud, & ultimum rerum expetendarum debet, cuius cauſa caetera omnia eligamus, hoc autem eſt ſummum ipſum bonum, & naturae humanae conuenientur uiuere, & ad propriam perfectionem à natura inſitam peruenire. Ad hoc enim natura rerum parens omnia poocreauit, ſtirpes, animalia, homines, ut unũquodque horum ad propriae naturae conuenienter uiuendum ſe converteret, & quam in optimo ſui generis ſtatu cuſtodiret, plantas ad ſe alendũ, boues ad arandum, equos ad currendum, canes ad uenandum, hominem autem ad intelligendũ, & ad agendum, hoc eſt ad uiuendum ex hominis natura undique perfecta, ac nihil requirente. Cum itaque homo ipſe ex animo, & corpore conſtet, cumque in eo primae ſint partes animi, ſecundae corporis, tum uiuet in optimo hominis ſtatu, & naturae humanae conuenienter, cum omnes ſuas partes charas habuerit, eaſq; chariores,

quo perfectiores ſint, & magis in ſuo genere laudabiles, hoc eſt, ſi ille animum corpori anteponet, uirtutesq́; animi uoluntarias præferat uirtutibus animi non uoluntarijs: ut fortitudinem, & iuſtitiam memoriæ, & docilitati, & ijs, quae uno ingenij nomine continentur; et ſi corpus tamen nõ omnino neglexerit, ſed ſi id nihilominus ſenſerit ad animum eſſe, tanquam exiguam ſtellam ad ſolis comparationem. Hoc ipſum humanae naturæ conuenienter uiuere eſſe extremum rerum expetendarum apertisſime docet in academicis ſub his uerbis: Ac primum illam partem bene uiuendi à natura petebant, eiq́; parendum eſſe dicebant, neque ulla alia in re, niſi natura quaerendum eſſe illud ſummum bonum, quo omnia referantur, conſtituebantq́; extremum eſſe rerum expetendarum, & finem bonorum, adeptum eſſe omnia e natura, corpore, & animo, cæteraq́; pertinere ad id putant, aut ad augendum, aut ad tuẽdum: ut diuitias, opes, gloriam, gratiam, amicitias, & reliqua huius generis. Hunc igitur: quẽadmodum ex uerbis M. Tullij declarauimus: eſſe finem & hominis ciuilis, & uniuerſae huius humanae philoſophiae perſpicuum eſt, ad quem

M.

omnes eius partes referuntur, nihilq́ aliud agũt, niſi, ut hunc & doceant, & introducant in ſocietatem ciuilem. Hunc libri de finibus conſtituunt, & diffiniunt. ad hunc reſpiciunt officia & media, et perfecta. ad hunc intrudendum in ciuitatem et reſpublica optima inſtituta eſt, & leges tam publicae, quam familiares ſunt conditae. Sed diligenter eſt animaduertendum, quod leges familiares habent duplicem finem: propinquum unum, hoc eſt leges publicas, cum ijs, ut affirmat Ariſtoteles in ultimo capite primi libri polyticorum, ſimiles eſſe debeant; remotum alterum, hoc eſt ſummum bonum, ad quod tandem ipſæ referuntur. reſpublica, & leges publicæ habent pariter duplicem finem; unum propinquũ, hoc eſt officia tam media, quam perfecta, ut ea introducant in ciuitatem; alterum remotum, hoc eſt finem bonorum. ad hoc enim legum latores, et magiſtratus inuitant, & cogunt homines ad officia præſtanda, ut tandem conſequantur ſummum bonum, & illud naturae humanae conuenienter uiuere. officia tum media, tum perfecta ſibi proponũt ſummum bonum, & extremum illud rerum expetendarum. beatitudo, & finis bo-

norum eſt tanquam ſcopus, ad quem tandem reſpiciunt & leges familiares, & leges publicae, et reſpublica; & officia, tum perfecta, tum media. Patet igitur iure, meritoq́; doctrinae ordine leges familiares eſſe ultimas, easq́; antecedere leges publicas, & rempublicam, hancq́; officia tam perfecta, quam media, & ſummum bonum eſſe primum cognitione, conſecutione tamen ultimum. Semper enim docendi ratione in hac philoſophiae parte id, quod ſtatuitur tanquam finis, debet eo prius eſſe, quod eſt tanquam tendens ad finem. Sed iam fine propoſito perſcrutemur, quid ſubſtratum eſſe oporteat ad eum ſuſcipiendum. Subiectum igitur, ut conſiderari ſolet in hac, atque in illa doctrina, & diſciplina, alterum eſt ſubiectum ſcientiarum, quae in contemplatione uerſantur, tanquam fundamentum ſubſtratum omnibus, quae in eis conſiderantur, ita ut unum exiſtens, plures tamen partes in ſe contineat, quod eiusmodi eſſe debet, ut gigni non posſit a nobis, dum operamur per liberum arbitrium noſtrae uoluntatis, ſed ſit, ut philoſophi loquuntur, ens neceſſarium nobis praecognitum; tum, quod nomē ſignificet; tum etiam, quod ſit, habens proprias

affectiones, & principia, ut affectiones per principia de ipſo ſciendi gratia demonſtrẽtur, idq́; ideo præponitur pertractandum, ut perfecte a nobis cō gnoſcatur. partium huius ſubiecti; altera eſt, quæ materiae locum obtinet, & dicitur res conſiderata, quae poteſt uni ſcientiae cum alijs diſciplinis eſſe communis: ut ſunt corpora, quae tam ſunt communia ſcientiae naturali, quam etiam ſtereometriæ, hoc eſt ei diſciplinae, quae in ſolidorum corporum commenſuratione uerſatur, & alijs artibus compluribus, quae pariter circa hac eadem corpora ſe exercent. Altera pars eſt, quae obtinet locum formae, & uocatur modus conſiderãdi, & eſt pars praecipua. ab hac enim ipſa ſciẽtia conſtituitur, cum unicuique ſcientiae materiam propriam efficiat: ut corpus, quatenus habens principium motus, eſt ſubiectum philoſophiæ naturalis, non ſimpliciter, quatenus corpus, ſed ſub hoc modo conſiderandi, quatenus habens naturam, quæ eſt principium motus. Alterum eſt ſubiectum diſciplinarum operatricium, quod dirigitur ad formam, et ad finem à nobis generandum, et introducendum. Unde ſequitur non eſſe neceſſariam undique eius perfectam cognitionẽ,

ſed eiuſmodi, ut ad operationem, et ad finem aſſequendum tantummodo ſufficiat. Quare philoſopho morali, & ciuili non eſt adeo neceſſaria expleta illa notitia hominis; neque, quo ad animam; neque, quo ad corpus: quemadmodum neque fabro neceſſaria eſt plena cognitio ferri, eiuſq; natura, & proprietates: quoniam ad effectionem huius, atque illius operis nihil conferunt. partium huius ſubiecti, altera dicitur res ſubiecta diſciplinarum operatricium, quæ rei conſideratæ in contemplatiuis ſcientijs quadam proportione reſpondet: ut aurum, aut argentum, quod ſubijcitur, & philoſopho naturali, ut cognoſcatur; & aurifici, ut ad opus aliquod dirigatur; & Homo ciuilis, qui conſideratur & à medicina, & ab arte rhetorica, & ab arte imperatoria: & à compluribus alijs. Altera pars huius ſubiecti dicitur finis diſciplinarum operatricium, qui modo conſiderandi in contemplatiuis ſcientijs quadam proportione reſpondet: quia ſubiectum coarctat, & conſtituit in unaquaque arte, & facultate: ut in ſtatuaria finis eſt ſtatua ex ære efficienda. in philoſophia humana, & ciuili finis eſt homo ciuilis, ut dirigendus ad felicitatem ciuilem conſequendā,

diſtinctus; & ab homine ciuili, ut ad incolumitatem reſtituendo; & ab homine ciuili, ut ad artē oratoriam; & ab homine ciuili, ut ad militiam informando. Ex re igitur ſubiecta, & ex fine conſtitui pariter debet ſubiectum, ut iſti uocant, adæquatum uniuerſæ humanæ, & ciuilis philoſophiæ, quod in ſe omnes partes, omnesq́; libros huius ꝑtractationis à M. Tullio conſcriptos arctisſimo uinculo complectatur. Hoc autem erit: Homo in ciuitate dirigendus ex actionibus ſecundum medium officium, atque perfectum per optimum rei publicae ſtatum, eiusq́; leges tam publicas, quam familiares ad naturæ humanae conuenienter uiuendum. quod ſubiectum attingit ſubobſcure M. Tullius in quinto de finibus ſub his uerbis: Ex quo intelligi debet, homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam uiuere, quod ita interpretamur, uiuere ex hominis natura undique ꝑfecta, ac nihil requirente. Ex his perſpicuum fit; hominem, quatenus aptum ad naturae humanæ conuenienter uiuendum, eſſe ſubiectum adaequatum huius philoſophiae. Hunc autem intelligo, non eum, qui uitam ſolitariam agit ſibi ipſi ſoli, ſed parentibus, liberis, coniugi, & omnino ami-

cis,quando quidem homo,ut etiam affirmat A-riſtoteles,natura ciuilis eſt, & aptus pariter & ad ſummum bonum conſequendum, & ad ſocietatem ciuilem, & ciuitatem ipſam conſtituendam. quae nihil aliud eſt, quam ciuium multitudo communionis iure ſociata ad felicitatem acquirendam. Hinc aſſerit idem M.Tullius, hoc animal ſolum natum eſſe particeps pudoris, ac uerecundiæ, appetensq́ coniunctionum hominum, ac ſocietatum; hominesq́ hominum cauſa generatos, ut ipſi inter ſe alij alijs prodeſſe poſſint, ortusq́ noſtri partem patriam, partem parentes ſibi uendicare. His addit in tertio de finibus formicas, apes, ciconias, aliorum etiam cauſa quadam facere, & multo magis homines, qui natura ſunt apti ad cœtus concilia, ciuitates; & in quinto: in hominis natura innatum eſſe quiddam ciuile, ac populare. Unde ſequitur idem eſſe, ſi dicamus, hominem ciuilem eſſe rem ſubiectam, & tã quam materiam ad ſummum bonum ſuſcipiendum, ac ſi diceremus, ciuitatem, ſeu ſocietatem ciuilem eſſe huiuſmodi rem ſubiectam, ad ſummum bonum dirigendam, hoc eſt ad naturae humanae conuenienter uiuere. Quamobrem in hac

conſtitutione ſubiecti, quod adæquatur omnibus libris, quos coniunctim de hac re ſcripſit M. Tullius, ineſt res ſubiecta, quae reſpondet in ſcientijs ſpeculatiuis rei conſideratae. Haec autem eſt homo ciuilis, qui ſubijcitur communiter & alijs facultatibus, & ut ad artem oratoriam, & ut ad artem militarem, et ut ad complures alias inſtituendus. ineſt quinetiam finis, qui reſpondet in ſcientijs ſpeculatiuis modo conſiderandi, ſcilicet Homo ciuilis, non ut ciuilis, & ad alias artes dirigendus, ſed ut dirigendus ad ſummum bonum, & ad naturae humanae conuenienter uiuendum, qua ratione conſideratus, diſtinguitur ab eo modo, quo ab alijs artibus conſideratur. Nulla enim alia ars ſub hac forma, & ſub hoc modo hominem ciuilem ſpeculatur, niſi philoſophia humana. Nam rhetorica de eo pertractat, quatenus inſtitui debeat ad dicendum; Ars militaris, quatenus inſtitui debeat ad pugnandum. ſola uero philoſophia hæc eum conſiderat, quatenus redigi debeat ad humanæ naturæ conuenienter uiuendum. In hoc ſubiecto uniuerſæ huius philoſophiæ, à nobis ex ratione ipſa, & ex propriis M. Tullij uerbis conſtituto comprehenduntur

libri

libri de finibus, libri officiorum, de amicitia, de ſe nectute, de conſolatione, tuſculanarum quæſtionũ, paradoxa, Catonis laudatio, libri de republica, libri de legibus tam publicis, quam familiaribus. Hinc etiam intelligi facile poteſt, quod ſtatui ſub iectum debeat ſigillatim unicuique horum omnium librorum. Summum enim bonum, & illud naturæ humanæ conuenienter uiuere, introducendum in hominem ciuilem, erit ſubiectum librorum quinque de finibus bonorum, & malorum. Homo, quatenus ad hunc finem dirigendus ex actionibus ſecundum medium officium, erit ſubiectum trium librorum de officijs; quatenus inſtituendus ad officia inter amicos præſtanda, erit ſubiectum dialoghi de amicitia; quatenus inſtituendus ad ſenectutem leuiter ferendum, erit ſubiectum dialoghi de ſenectute; & quatenus inſtituendus ad mortem propinquorum, & ſanguine coniunctorum conuenienter tolerandam, erit ſubiectum librorum de conſolatione; quatenus uero inſtituendus ad perfectum ſapientis officium, erit ſubiectum librorum tuſculanarum quaeſtionum, & paradoxorum, & Catonis laudationis, quatenus uero ad hæc omnia inſtituen-

dus per optime reipublicæ ſtatum, erit ſubiectum ſex librorum de republica; quatenus inſtituendus per leges publicas, erit ſubiectum librorum de legibus; quatenus inſtituendus per leges familiares, erit ſubiectum trium librorum de re domeſtica, & familiari. Quatenus uero dirigendus in ciuitate exactionibus ſecundum medium officium, atque perfectum, ut diximus, per optimum reipublicæ ſtatum, eiusq; leges tam publicas, quam familiares ad humanae naturae conuenienter uiuendum, erit ſubiectum commune, & adæquatum uniuerſae philoſophiae humanae, & ciuilis, & omnium harum partium, quas breuiter attigimus in conſtitutione huius ſubiecti. Quare omnes hi libri uniuerſa eorum præcepta referunt ad naturae humanae conuenienter uiuendum. Hoc facit apertisſime M. Tullius in libris officiorum in primo capite poſt diffinitionem, & diuiſionem, dum omnia officia eruit ab ipſius naturae ui. Hoc idem facit & in libris tuſculanarum quaeſtionum, dum demonſtrat, officium eſſe ſapientis naturae congruere, & cum ea conuenienter uiuere, & in libris de republica, dum aſſerit, moderatori à ſe iam formatae reipu

blicae ſic eſſe propoſitam beatam ciuium uitam: quemadmodum gubernatori curſum ſecũdum, medico ſalutem, & imperatori uictoriam. Sed quam nam aliam uitam ciuium beatam intelligere eum putandum eſt, quam eam, quam tot in locis, ut demonſtrauimus, conſtituit, & confirmauit, hoc eſt naturae humanae conuenienter uiuere? Hoc pariter agit & in libris de legibus, dum in primo libro iuris ſtirpem, atque originem a natura deducit, eamq́; ſolam in legibus conſtituendis ducem ſequendam affirmat, & in iiſdem libris legem nihil aliud eſſe deffinit, quam rationẽ inſitam in natura, quae iubet ea, quae facienda ſunt, prohibetq́; contraria, et paulo poſt, dum ait, quod lex eſt iuſtorum, iniuſtorumq́; diſtinctio, ad illam antiquisſimam, & rerum omnium principem expreſſa naturam. Quamobrem in uniuerſa hac philoſophia reſpondent extrema primis, media utriſq́;, omnia omnibus. in academicis agnoſcit hortenſium, & attingit finem bonorum, cum officiisq́; coniungit. in libris de finibus reſpicit Hortenſium, et cum fine bonorum complectitur utrunque officium. Libros de officiis ex altera parte deducit à libris de finibus, ex altera

parte applicat ad perfecta officia. In tuſculanis meminit de officijs mediis, & tam media, quam perfecta refert ad finem bonorum. in libris de republica, & de legibus introducit officia, eaq́ dirigit ad finẽ bonorum, hoc eſt ad beatam ciuium uitam, & ad illud naturae humanae conuenienter uiuere; atque hac continuatione, & coniunctione, quaſi quibusdam uinculis in unum quaſi corpus omnia philoſophiae huius membra conſtringit, idq́ integrum, & undique perfectum, atque abſolutum nobis conſpiciendum proponit. Sed cũ iam de fine, & de ſubiecto huius humanae philoſophiae ſatis ſit à nobis, ut arbitror, diſputatum, ſequitur ut de Methodo, quemadmodum propoſuimus, aliquid breuiter pertractemus. Methodus itaque, ut genus latisſime deſumpta, eſt habitus intellectualis, inſtrumentalis, nobis inſeruiens ad rerum cognitionem adipiſcendam. dicitur autẽ inſtrumentalis ad differentiã quinque aliorum habituum intellectus, hoc eſt intelligentiae, ſcientiae, ſapientiae, prudentiae, artis, qui ſunt habitus principes, non inſtrumentales, & diſponentes. Specierum autem Methodi, ut generis late deſumptae, Altera dicitur ordo, qui eſt ha

bitus intellectualis inſtrumentalis, per quem apti ſumus cuiusque diſciplinæ partes ita diſponere, & collocare, ut, quoad fieri poſſit, optime, et facilime intelligantur. id autem a nobis fit, cum conuenienter pro rerum, & partium natura, alterã alteri præponimus in uniuerſa alicuius doctrinæ pertractatione, quod, cum proprium ſit ordinis, non ſpectat ab methodum, ut ſpecium ſumptam, cuius ordinis finem dicimus eſſe, ut earum partium, quæ in uniuerſa doctrina conſiderantur, cognitionem facilius conſequamur. Huius ordinis, alter a primis initÿs rerum inchoando progreditur ad ea, quæ poſteriora ſunt, & appellatur ab Ariſtotele in ethicis ordo a principÿs, quo ille utitur in uniuerſa philoſophia naturæ conſcribenda, dum primo agit de ſimplicisſimis corporum naturalium initiis: nempe de materia, forma, & priuatione; tum de quatuor elementis, quæ ex materia, & forma componuntur; inde de corporib. mixtis tam imperfectis, quam perfectis, quæ ex elementis concreta ſunt, ut ipſe non obſcure oſtendit & in primo phyſicorum, & in principio eorũ librorum, qui Metheorologici inſtribuntur. Hunc eundem ordinem a principiis perſequi-

tur etiam M. Tullius in pertractanda illa quæ
ſtione de natura deorum, dum primum pol
licetur, ſe docere deos eſſe. deinde quales ſint.
tum mundum ab ijs adminiſtrari. poſtremo con-
ſulere eos rebus humanis, quarum partium alte
ra alteri ſit prĩcipiũ. ad demõſtrãdũ. n., quales dii
ſint, indigemus hoc prĩcipio deos eſſe, ad demõſtrã
dũ autẽ, eos adminiſtrare mũdũ, ĩdigemus hoc al
tero principio, quales ipſi ſint, hoc eſt optimi. neque
enim mundum adminiſtrarent, niſi eſſent eiuſ-
modi. ad conſulendum autem rebus humanis, ſit
principium mundum eos adminiſtrare. Alter
ordo propoſito ultimo fine a nobis agendo, uel ef-
ficiendo progreditur inde ad prima principia in-
daganda, per quæ finem illum comparemus, &
producamus. unde etiam dicitur ab eodem Ari
ſtotele ordo ad principia, hoc eſt a fine ad princi-
pia, quo ille utitur in uniuerſa humana, & ciuili
philoſophia conſtituenda, dum primo agit de fi-
ne ultimo, et præſtantiſſimo rerum agendarum,
hoc ẽ de felicitate ipſa ciuili, & poſtea de ciuitate.
de republica, & de legibus, quæ ſunt prima prin-
cipia, & inſtrumenta, quibus felicitatem ipsã aſ
ſequamur: ut apertiſſime declarauit tum in proe

mio primi libri, tum in ultimo capite ultimi libri ethicorum. Hinc ſit, ut cum felicitas ſit finis in conſecutione, fiat principium in cognitione, in eaq́; a cæteris partibus ita præſupponitur, quemadmodũ i mathematicis ſuppoſitiones illæ, quae propoſitionibus, ut ab omnibus conceſſæ, anteponuntur. Hoc eodem ordine a fine ad principia ad imitationem Ariſtotelis, & ad perfectam methodi obſeruationem prudentisſime utitur M. Tullius in pertractanda, & ordinanda uniuerſa hac philoſophia humana, & ciuili, ab eodem fine ſumens doctrinae principium, inde deueniens ad ea, quae in actione finis ipſius conſecutionem antecedunt, hoc eſt ad officia cum media, tum perfecta, & ad ea, quae ſunt, tanquam inſtrumenta animata, & inanimata, hoc & ad rempublicam, & ad leges, quibus dirigat ciuitatem ad actiones ex mediis, & perfectis officiis, ut tandem peruenire posſit ad illud exoptatum, & primo ſibi propoſitum bonorum finem, ad naturae humanae conuenienter uiuendum. Neque hoc ordine uſus eſt M. Tullius impulſu, aut caeco quodam naturae impetu, ſed prudentisſimo conſilio, ut pluribus in locis clarisſimae demonſtrauit, appellans finem ip

ſum fundamẽtum uniuerſae philoſophiae; dequo, qui diſſentit de tota philoſophiae ratione diſſentit, quo conſtituto conſtituta ſunt omnia, modo affirmans, nulla officia tradi poſſe, niſi aut ab his, qui ſolam honeſtatem; aut ab his, qui eam maxime dicerent expetendam; et moderatori reipublicae propoſitam eſſe ciuium beatam uitam, et his ſimilia. De progreſſu diffinitiuo, quem alii inter ordines enumerant, nihil ex hoc loco dicam, cum ſit potius inſtrumentum, ſubſeruiens tam ordini a principiis, quam ordini a fine ad principia, ut optime, & ſapienter probauit in eius libris de Methodis Illuſtris comes Iacobus Zabarella, uir ſummae, & praeſtantis eruditionis, a quo, quae de hac re attulimus, breuiter in hunc locum traduximus, et huic M. Tullii philoſophiae accommodauimus. Sed ueniamus iam ad eam partem, quae eſt de Methodo, ut ſpecie ſumpta, hoc eſt de forma, et ratione argumentandi, quam in uniuerſa hac philoſophia adhibet M. Tullius. Quare non eſt ignorandum, methodum, ut ſpeciem ſumptam, & ab ordine ex altera parte diſtinctam, eſſe inſtrumentum intellectus, faciens ex rebus notis cognitionem rei ignotae cum

illa

illatione unius ad alteram, quod cum maxime proprium ſit methodi, non ſpectat ad ordinem: ut notum eſt exempli gratia, corpus naturale habere motorem æternum, ſed ignotum eſt, corpus naturale habere motum æternum; uel e contrario: notum eſt, corpus naturale habere motum æternum, ſed ignotum eſt, corpus naturale habere motorem æternum: hoc igitur utrunq; ignotum infert Ariſtoteles methodo adhibita per illud, quod notum iam eſt, alterum ex altero inferendo. Huius Methodi duæ ſunt ſpecies, Altera dicitur Methodus ex cauſa cognita ad effectum incognitum, unde diffinitur ſyllogiſmus ſcientiam pariens ex propoſitionibus neceſſarijs notioribus, & cauſis concluſionis: ut: quod habet motorem æternum: habet & motum æternum: corpus naturale habet motorem æternum: ergo & motum æternum, Hæc commode, & conueniẽter accommodatur tantumodo ſcientijs ſpeculatiuis, neque ullo modo aptari poteſt philoſophiæ humanae, & ciuili, cuius cauſae non ſunt eiuſmodi, ut ex eis demonſtratio afferri posſit, cum praecipue eius ſubiecta materies ſit adeo uaria, & inconſtans, ut tantumodo lege, & non na

tura conſtare uideatur. Unde etiam Ariſtoteles perſæpe in hac parte philoſophiæ perſcribenda ſe defendit, ac tuetur, quod nullam demonſtratio nem adhibeat, ſed eius loco, ea methodo utatur, qua poteſt meliori, ſcilicet probabili, ac dialectica, qua non pariat ſcientiam, ſed opinionem; Altera ſpecies huius methodi eſt ex effectu cognito ad cauſam incognitam, quae eſt syllogiſmus ex propoſitionibus neceſſarijs conſtans, quae ab effectis notioribus ad cauſarum inuentionem ducit: ut: Quod habet motum aeternum, habet & motorē aeternum: corpus naturale habet motum aeternum: ergo habet & motorem aeternum. Haec quoque commode, & conuenienter aptatur ſcien tijs ſpeculatiuis, neque ullo modo conuenire poteſt philoſophiae humanae, & ciuili, cuius effectus, & actiones non ſunt neceſſariae, ſed contingentes ex libera noſtra uoluntate. Hac itaque duplici methodo neque Ariſtoteles, neque M. Tullius utitur in hac parte philoſophiae literis mandanda; primo: quia neque huius cauſae, neque effectus eam habent uim, ut ſcientiam in nobis gignant, ut optime probauit Ariſtoteles; deinde etiam: quoniam ſe academicum profitetur M.

Tullius, quod philoſophorum genus tollebat & hanc neceſſarium argumentandi rationem, & per conſequens omnem ſcientiam. Utitur tamen methodo dialectica, & probabili, quæ habet uim opinionem, non ſcientiam in animis hominum generandi. atque ad hoc præcipue ipſe reſpiciens ſcripſit quatuor libros academicarum quaeſtionum, ut ſtatueret formam, & rationem philoſophandi, quam eſſet obſeruaturus in uniuerſa philoſophia tractanda, appellans eam non arrogans genus philoſophandi. Hoc, quod nam eſſet, aperte explicat in academicis ſub his uerbis· Eſt enim omnis cognitio multis obſtructa difficultatibus, eaq́ eſt & in ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas, ut non ſine cauſa & doctiſſimi homines, & antiquiſſimi inuenire poſſe, quod cuperent, diffiſi ſint, tamẽ nec illi defecerũt, neque nos ſtudium exquirendi defatigati relinquemus. neque noſtræ diſputationes quicquam aliud agunt, niſi, ut in utranque partem dicendo, & audiendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quam proxime accedat. Neque inter nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrantur, quicquam intereſt, niſi, quod

illi non dubitant, quin ea uera ſint, quae defendunt, nos probabilia multa habemus, quæ ſequi facile, affirmare uix poſſumus. Hoc genus argumentandi ſe adhibiturum profitetur M. Tullius & in libris de finibus, & in libris officiorũ, dum inquit in exordio ſecundi libri officiorum: Nos autem, ut caeteri, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt: Sic ab his diſſentientes, alia probabilia, alia contra improbabilia dicimus. Quid eſt igitur, quod me impediat ea, quae probabilia mihi uidentur, ſequi, quae contra improbare, atque affirmando arrogantiam euitare, fugere temeritatem, quae à ſapientia disſidet plurimum? & in libro tuſculanarum primo, ut ipſe de ſe ipſo confirmat: Geram, inquit, tibi morem, & ea, quæ uis, ut potero, explicabo, nec tamẽ quaſi Pythius Apollo certa, ut ſint, & fixa, quae dixero, ſed ut homunculus unus e multis probabilia coniectura ſequens: ultra enim, quo progrediar, quam, ut uerisſimilia uideam, nihil habeo: certa dicent hi, qui et percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. Hinc eſt, quod Academici, & academicos ſecutus M. Tullius illud genus argumentandi magis ſibi elegerit, in quo daretur in

contrarias partes diſputandi locus. Apparet igitur, eum nulla uſum methodo neceſſaria, neque a cauſis ad effectum, neque ab effectis ad causã, ſed ea probabili ratione, quae parere opinionem poſſet, ſcientiam non poſſet. Sed iam ad inſcriptionem horum librorum, quae erat penultima pars noſtra diſputationis, progrediamur. ſumpſit autem inſcriptionem ſuorum librorum M. Tullius, aut à re tractanda; & a re ſubiecta: ut de finibus bonorum & malorum, de officijs, de amicitia, de ſenectute, de conſolatione, ae republica, de legibus, de economicis, aut a locis, in quibus illa diſputationes habita ſunt: ut academicarũ, & tuſculanarum quaeſtionum, aut à perſonis, qua in ijs diſputationibus primas partes agunt: ut Hortenſius; aut à re ſubiecta ſimul, & a perſona: ut Lelius ſiue de amicitia: Cato maor uel de ſenectute. Vniuerſam uero philoſophiam, qua in noſtrĩs actionibus uerſatur, partim appellauit philoſophiam de uita, & moribus, partim appellauit ſimpliciter philoſophiam per excellentiam, & denominationem quandam nullo addito nomine. Quando enim per exclamationem dixit in quinto tuſculanarum quaeſtionum: O uitae philoſo

phia dux, O uirtutis indagatrix, expultrixq́ uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti, tu disſipatos homines in ſocietatem uitae conuocaſti, tu eos inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum, & uocum communione iunxiſti, tu inuentrix legum, tu magiſtra morum, & diſciplinae fuiſti, nonne ſolam moralem, & ciuilem propter excellentiam ſimpliciter philoſophiam appellauit? ſub eius nomine generatim omnes eius partes complectens; & eam, quae in deligendo fine bonorum, & in officijs, actionibusq́ ex uirtute ad eum dirigendis poſita eſt, dum eã uocauit, uitae ducem, uirtutis indagatricem, expultricem uitiorum, & magiſtram uitae; & eam, quae eſt de republica, dum eam dixit urbes pepe riſſe, & disſipatos homines in ſocietatem uitæ cõuocaſſe; & eam, quæ eſt de legibus, dum eam nominauit legum inuentricem; & eam, quae eſt de re familiari, dum affirmauit, eam homines iunxiſſe primo domicilijs, deinde coniugiis. in qua quidem exclamatione nullum ineſt uerbũ, quod ad philoſophiam naturalem, aut ad differendi rationem referri poſſe uideatur. Conſtituamus ita-

que uniuerſam humanam , & ciuilem philoſo-
phiam appellari a Cicerone ſimpliciter philoſo-
phiam, & philoſophiam de uita, et moribus; eius
autem primam partem , de finibus bonorum &
malorum. ſecundam de officiis, ſeu de medio offi-
cio, de amicitia, de ſenectute, de conſolatione. ter-
tiam quæſtionum tuſculanarum, & paradoxo-
rum, & Catonis laudationis, quae tota eſt de ꝑ-
fecto ſapientis officio. quartam de republica. quin
tam de legibus publicis. ſextam economicam, ſeu
de legibus domeſticis, & familiaribus, praeter hor
tenſium, & academicas quaeſtiones, quos libros,
proemium quoddam, & præparationem ad philo
ſophiam eſſe docuimus. Hanc autem philoſophiæ
partem, quae in actione uerſatur, nominat philo-
ſophiam de uita, & moribus; per uitam intelligẽs
illud uitae genus, quod eligimus propoſito bono-
rum fine adhibita conſultatione. Vt oſtendit per
haec uerba in quarto de finibus: Sed hoc ſummũ
bonum, quod certa ſignificatione intelligitur, eaq́;
uita, quae ex ſummo bono degitur, quia coniun-
cta ei uirtus eſt, in ſapientem ſolum cadit; isq́; fi-
nis bonorum a Xenocrate, atque Ariſtotele con
ſtitutus eſt. Hoc autem ſumpſit ex Ariſtotele ,

qui dixit primo ethicorum libro, idem ſignificare felicem eſſe, bene agere, & bene uiuere, felicitatemq́; eſſe uitam quandam probam, & actionem laudabilem, et in ſeptimo libro politicorum, cum loquens de optima republica ait: Verum, quoniã de optima republica recte quaerere inſtituenti, opus eſt prius determinare, quae uita ſit maxime à ciuibus expetenda, cum ea adeo cum optima republica coniuncta ſit, ut ignorata optima uita, ignorari quoque optimam rempublicam neceſſe ſit: optimam autem uitam intelligit, quae ſibi finẽ uiuendi propoſuit felicitatem, hoc eſt actionem ex uirtute. Quare per uitam, eam philoſophiae partem deſignauit, quae fine bonorum contineretur, quam complexus ille eſt libris de finibus; per mores autem, reliquas philoſophiae partes indicauit, quae mores ad propoſitum iam uitae finem inſtituerent, atque dirigerent; ac ſi diceret de fine, & de moribus ad eum finem conformandis, & inſtituendis. Hoc autem non intelligit more ſtirpium, dum nutrimur, & augemur, uitam ducere, ſed agere, & operari ſecundum uim homini a natura tributam, quod etiam ex Ariſtotele ipſo deſumpſiſſe M. Tullius uideri poteſt, qui pri-

mo ethicorum capite quarto ex communi omniũ opinione dixit, idem eſſe bene uiuere, & rem bene gerere, & bene agere, & beatum eſſe, & in eodem libro capite ſeptimo, ubi ait, felicitatẽ hominis eſſe uitam quandam, quæ in actionem apta ſit, eius propriam, quod rationi præditum eſt. Hoc enim eſt naturae humanæ conuenienter uiuere, ex proprio ſcilicet officio omnia agere, & earum rerum, quæ ſunt ſecundum naturam, quam plurima, & quam maxima adipiſci: ut ipſe interpretatur in quarto de finibus. Verum quoniam fere hæc omnia in dialoghis ſcripta ſunt, & dialogorum nomine inſcribuntur, res ipſa hortatur, ut de Dialogo eiuſq́ ſpeciebus quibus præſertim uſus eſt M. Tullius in tractanda, & conſtituenda hac philoſophiæ parte, nonnulla breuiter, & diſtincte percurramus, antequam ad ultimam partem propoſitæ a nobis diſputationis perueniamus. Eſt autem Dialogus narratio ſermonis habiti inter duos, plures ue ex interrogatione unius, & reſponſione alterius ad contentionem, aut ad explicationem alicuius rei probabilis uel ignoratæ, uel controuerſæ, cum perſonarum, quæ introducuntur, congrua rap-

preſentatione, reique, de qua agitur, forma orationis accommodata. Dialogorum tria ſunt genera; Unum, quo aliquid inquiritur, et falſa confutantur; Alterum, in quo ſolum uera, quæ uidentur, exponuntur, & docentur; Tertium, in quo utrumque præſtatur. Primum illud appellatur inquiſitiuum, & contetioſum. Secundum expoſitiuum. Tertium mixtum ex contentioſo, & expoſitiuo. Ad expoſitiuos referri poteſt Dialogus de amicitia, de ſenectute, Dialoghi queſtionum tuſculanarum, Dialoghi de republica, et de legibus, Reliqui redigi poſſunt ad genus mixtorum, cum in iis & aliorum ſententiæ repudientur, & aliorum rurſus exponantur, & doceantur: ut Dialogus inſcriptus hortenſius, Dialoghi academicarum quaeſtionum, Dialoghi de finibus; Harum omnium, alii uerſantur in ſpeculatione; Alii uerſantur in actione. eorum, qui uerſantur in ſpeculatione, Alii uerſantur in rebus rationalibus, et logicis: ut ſunt tres Dialoghi de oratore ad Quintum fratrem, Dialogus partitionum oratoriarum, & reliqui eiuſdem generis; Alii uerſantur in rebus natura conſtantibus: ut ſunt Dialoghi de natura deorum, de

diuinatione de fato, de uniuerſitate; eorum uero, qui uerſantur in actione, Alij uerſantur in fine uitae deligendo, Alij in officiis ad uitae finem iam delectum dirigendis, Alii uerſantur in rebus, quae tanquam inſtrumenta dirigunt officia, & actiones ad eundem uitae finem iam delectum. Primi generis ſunt Dialoghi de finibus. ſecundi generis ſunt Dialoghi tuſculanarum diſputationum. Vltimi generis ſunt Dialoghi de republica, & de legibus tam publicis, quam familiaribus. Horum omnium rurſus duo ſunt genera, unum, quo ex abrupto diſceptantes introducuntur; Alterum, quo ab ipſis ſcriptoribus aut proprij, aut aliorum ſermones habiti referuntur cum particula inquam, & inquit. Ex eo autem genere, quo diſputantes ex abrupto introducuntur ſine inquam, et inquit, eſt Dialogus de amicitia, de ſenectute, Dialoghi tuſculanarum quaeſtionum, Dialoghi de legibus. Ex altero uero genere, quo ab ipſis ſcriptoribus aliorum, aut proprii ſermones cum aliis habiti referuntur cũ particula, inquam, & inquit, eſt hortenſius. ſunt Dialoghi academicarum quaeſtionum. Dialoghi de finibus, Dialoghi de republica, in quibus

omnibus illud eſt in primis animaduertendum, quantam ad hibuerit diligentiam in perſonis cuique diſputationi apte accommodandis. in Dialogo enim, qui erat de laudibus philoſophiæ, primas partes in ea uituperanda tribuit hortenſio, ſui temporis homini eloquentiſſimo, a philoſophiæ tamen ſtudiis alieno. in ea uero laudanda ſibi & Catulo, philoſophiæ maxime ſtudioſis. in Academicis ſibi Attico, et Varroni in eo doctrinae genere præſtantisſimis. in primo de finibus L. Torquato, in Epicuri dogmatibus tum temporis peritisſimo. in tertio, & quarto ſibi, & M. Catoni, & uita, & doctrina uere ſtoico. in quinto M. Piſoni peripatetico, ut ipſe oſtendit in tertiodecimo Epiſtolarũ ad Atticum. In Dialogo de amicitia, Lelio. In Dialogo de ſenectute, Catoni Maiori, in ea ætate iam conſtituto, ſenectutemque egregie ferenti. in tuſculanis ſibi ipſi. In libris de republica ut ipſe ſcribit ad Atticum Africano, Philo, Paeto, & Manlio, ſummis uiris in adminiſtranda republica. in libris de legibus, ſibi, Quinto fratri, & Pomponio Attico, & pari ratione in reliquis eius dialoghis, ne in ſingulis enumerandis nunc fruſtra tempus conterrere uideamur.

Verũ illud ĩprimis diligẽter ẽ animaduertẽdũ, M. Tulliũ in libris de republica prudẽtiſſime nõ ſibi ipſi, nõ ſui tẽporis hominibus, ut ferè in oĩbus eius diſputationibus inſtituerat, ſed ſuperioris ætatis uiris præclariſſimis, & præcipue Scipioni ſermonem de republica tribuiſſe. Nam cum de ea non qualis eſſe debuerit, ſed qualis nam ipſa Reſpublica Romana fuerit ex Macrobij teſtimonio in his libris ſibi diſputandum propoſuiſſet: Cumq; ea, tum in perfectiori ſui ſtatu extiterit, quo tempore ait Polibius in ea multo quã unquã diligentius legum imperia, & ut ait Saluſtius, ius, æquumq; natura magis, quam legibus ualuiſſe, non potuit, non eos homines in hac diſputatione loquentes facere, qui de eius optimo ſtatu reddere rationem potuiſſent. De utilitate uero, ac dignitate huius humanae, & ciuilis philoſophiae, quae erat ultima pars eorum, quae nobis propoſuimus pertractanda, non agam pluribus, ne in re tam aperta ad oſtendendum ſolem lucernã accẽdere uideamur. Quare ſi utile eſt ſibi finem in omni actione uitæ proponere, ſi utile eſt ex officio tam medio, quam perfecto omnia agere, ſi utile eſt ſub optima republica uitam degere, legibus

obtemperare, uirtutem indagare, expellere uitia, urbes parere, diſſipatos homines ad communem ſocietatem conuocare, interſeq; primo domiciliis, deinde coniugiis copulare, ſi denique utile eſt leges inuenire, mores praeſcribere, familiam gubernare, erit quoque utiliſſima ea philoſophiae pars, quae nobis haec omnia elargitur. Haec medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Hac una nihil ſol unquam in orbe uidit dignius. ſine hac regnum conuertitur in tyranidem, ſtatus optimatum in paucorum dominationem, reſpublica in confuſionem popularem. ſine hac, dicam libere, quod ſentio, rex re non eſt rex, ſed nomine, ſenator non eſt ſenator, ciuis non eſt ciuis, ac denique homo nō eſt homo, ignorata propriae artis ratione. Nā quēadmodū indecorū eſt, eū appellari gubernatorē, militē, oratorē, qui artis nauticae, militaris, rhetoricae ignarus ē: ita pariter incōgruū exiſtimari debet, eos haberi reges, ſenatores, ciues, qui omnino rudes ſunt propriarum artium, & politicae huius cognitionis, ſub qua omnes illae continentur. Quam turpe putandum eſt in gruibus, in apibus, in formicis apparere quaedam ſi

mulacra praeſtantisſimae huius facultatis, & tam paucos inueniri etiam ex nobili genere natos, qui uelint, ſe tam exiguis animalibus uideri ſuperiores? Qui itaque huius cognitione omiſſa reliquis philoſophiae partibus intendunt, ij profecto alienum quodam modo negocium agere uidētur, ſuum omittere. Quod cum ita ſe haberet, quando primum Socrates Athenis philoſophiam hanc de moribus docere aggreſſus eſt, ut refert Xenophon, & Laertius grauisſimus author, tum ſtatim reliquae omnes diſciplinae, quaſi ſtellae minutiores ad ſolis lumen euanuerunt: cum eius ſapientisſimae ciuitatis homines animaduertiſſent, caeterarum ſpeculationum fructum pene nullum, huius autem, quae in exequendis ex uirtute actionibus uerſatur, emolumentum eſſe amplisſimum. Age iam quis ē, qui ſe uirum probū, & ſapientiae amatorem nominari uelit, qui periculum, diſcrimenq́; patriae, parentis, amici, uxoris, liberorū omni contemplationi non anteponat? Quis eſt, qui, cum horum alicui ſubuenire, opitularique posſit, non omnem ſpeculationem relinquat, atq́; abiiciat? Quod, quid aliud eſt per deum immortalem, quam eam philoſophiae partem, quae a-

ctiones humanas dirigit, ei, quae in mentis cogitatione collocatur, longe antecellere? Hinc Pythagoras ille primus philoſophiae parens, inanem eſſe eius philoſophi orationem aſſerebat, quae nullam in homine perturbationem curaret. Quemadmodum .n. medicinae nullus eſt uſus, niſi morbos e corporibus exterminet: Ita neque philoſophiae, niſi animi uitia expellat. Vnde alij uitae regulam, alij eius medicinam, alij facultatem regiam non immerito appellabant. & plato ipſe in protagora oportere unum quenque aiebat, aut ciuilis huius facultatis, & uirtutis eſſe participem, aut ex hominum caetu, uitaque exterminari. Haec pauca non eo a me dicta fuiſſe exiſtimari uelim, quo alios ab eorum ſtudijs abducerem, ac retardarem, ſed ne eam philoſophiae partem omnino negligerent, quam ſapientiſſimi homines reliquis omnibus antepoſuiſſent. Quinimo hanc tanquam praelatam quandam lucem, & facem eſſe uolumus, qua nobis uiam monſtret, qua ratione ab omnibus animi perturbationibus liberos poſſimus efficere, et quod inde ſequitur ad philoſophiam naturalem, & diuinam aptiſſimos reddere. Ergo ſi quietis, & tranquilitatis cau-

ſa

ſa ſummos aliquando labores ſuſcipimus, ſi pacem reſpicientes bellum gerimus, quanto magis regere, & moderari affectus omnes debemus, qui rationem ipſam impediunt, ut mentem noſtram in tranquilliori ſtatu conſtituamus? Cum præcipue nulla quaſi maior ſit in rebus humanis gloria, quam auaritiam coercere, quæ eſt inimica uirtuti, ſuperbiam domare, iracundiam temperare, ſe ipſum uincere, ex quo uictoriæ genere non minor ad uictum, quam ad uictorem laus ſoleat redundare. Quare per uirtutum moraliũ habitus animi affectibus ſuperatis, & ſecundum rectæ rationis imperium ad mediocritatem reuocatis, ijs ſcientijs, quæ in contemplatione rerum uerſantur, commode operam nauabimus. Nam ut terra ipſa non prius facile fructus ferre ſolet, quam diligenter ab ea omnes aliæ radices frugibus noxiae pœnitus euellantur: Ita animi noſtri non perfecte ab humanis perturbationibus expurgati uix ad ullius doctrinae perceptionem accedere poterunt. His expulſis, & uirtutum moralium præſidijs adiutus ipſe animus, in hoc corpore adhuc incluſus eminebit foras, et ea, quae extra erunt, contemplans, quam maxime ſe à

corpore abſtrhaet. Quid dicam quantum adiumentum haec ipſa cognitio iuris ſtudioſis ſit allatura? cum omnes leges ad eam ipſam poenitus referantur. ſiue enim honeſta imperent, ſeu contraria uetent, non poſſunt hac ipſa philoſophia uacare. Nã cum aut a prudentiae, aut a iuſtitiae, aut a fortitudinis, aut a temperantiae, aut a reliquarum uirtutum fontibus omne ius deriuetur; quis poteſt dubitare iuris prudentiam ab hac ipſa dependere, cum praecipuae ſua principia omnia ab ea ſuſcipiat, eamq; tanquam optimam parentem agnoſcat? ſine qua, quis eſt, qui merito iuriſperitum ſe audeat dicere? Sine hac quaſi ſine duce Hiſtoria illa illa teſtis temporum, lux ueritatis, memoria, & magiſtra uitae, nuncia uetuſtatis nihil eſt, nihil poteſt, nihil efficit. Neque quiſquam in ea antiquitatis monumenta, exemplorum uim, uarios rerum euentus cum aliquo fructu, & utilitate legere, atque obſeruare unquam poterit, niſi haec ipſa multo ante praecepta bene, beateque uiuendi nobis tradiderit, cauſas mutationum, atque euerſionum, quas reſpublicae, regna, atque imperia continuo patiuntur, earumque progresſiones animaduerterit, & nota

uerit, optimum ciuitatis ſtatum deſcripſerit, uitioſaq; rerum publicarum genera omnia quaſi digito demonſtrauerit, & earum exitus miſerrimos praedixerit. Hanc eandem facultas oratoria, tanquam nutricem chariſſimam amplectitur, ab eiuſq; uberibus ſe educatam & auctam gloriatur. Quod ſi nonnulli fortaſſe reperiuntur, qui hac praeclariſſima facultate praediti, ea abutantur, neque uiuant ſecundum iam cognita eius praecepta, in eos culpa omnis, non in philoſophiam eſt conferenda, quorum doctrina ſuperuacua, & inanis putari debet, cum non ad eum finem ab eis dirigatur, ad quem maxime oporteret, hoc eſt ad actionem uirtutis, & ad felicitatem ipſam conſequendam, ſed contra naturam ad omnia genera uitiorum. Nam ſi turpe eſt barbare eum loqui, qui ſe grammaticum teneri deſiderat, ſi abſurde canere eum, qui ſe muſicum haberi uelit, quanto turpius eſt in ratione uitae eum delinquere, cuius magiſter eſſe uult, & artem uitae profitetur? Quid enim proderit de fortitudine, de temperantia, de iuſtitia, reliquiſque animi uirtutibus ſemper diſſerere, & poſtea pulcherrimam hanc cognitionem uitae, & mo-

rum improbitate polluere, & coinquinare. Hoc totum Lacedemonij quoque illius dictum ſapiens comprobauit, qui, cum Athenis in Academia multos de uirtute philoſophos diſputantes audiuiſſet, interrogatus, cuiuſmodi uiderentur eorum ſermones, quid aliud, inquit, quam optimi? ſed prorſus uobis Athenienſibus inutiles, qui uos ad eorum praeſcriptam rationem minime inſtituitis, nullum ibi eſſe fructum allaturã de uirtute diſputationem oſtendens, ubi nullus eſſet in uita illius uſus, atque actio. Quare & Eudemidas Archidami filius, cum Xenocratem iam ſenem de iisdem rebus cum amicis diſſerentẽ, audiret, percontareturq́ꝫ, quis nã ille eſſet, cum reſpondiſſent eſſe uirum ſapientem, qui uirtutem quaereret, & quando inquit ea uſurus eſt, ſi ſenex adhuc eam quarit? existimans indecorum, & ineptum prorſus eſſe per omnem aetatis curſum de uirtute inueſtigare, & ſecundum uirtutem minime uiuere, quod certe eius cognitione eſt multo praeſtantius, & laudabilius, cum omnis uirtutis fructus non ſolum in cognitione, ſed potiſſimum in uſu, atque actione conſiſtat. Neceſſaria itaque, & utilis ẽ cognitio haec, ſed certe mul

to magis uirtutis actio: quoniã ẽ finis cognitionis. Sed quoniam, quæ diximus de utilitate huius philoſophiæ partis, communia ſunt M. Tullio cum reliquis, qui de ea ipſa præcepta literis tradiderunt, uideamus, quid potisſimum præter cæteros ipſe nobis attulerit: in hac eius philoſophia: neque enim caret propria laude. Reliqui itaque philoſophi; uel, quia experientia, et eruditione rerum caruiſſent; uel, quia fortaſſe perquirendi, & ornandi laborem fugiſsent, nuda nobis philoſophiæ præcepta literis mandarũt, alii ſine exẽplis, alii ſine ſplendore orationis, alii tanta breuitate, & obſcuritate, ut paucis admodum ad eorum penetralia aditus pateret. M. autem Tullius ita hæc omnia illuſtrauit, & eloquentiæ lumine perſpicua, & clarisſima reddidit, atque in promptu omnibus expoſuit, ut nullus iure eſſe posſit, qui ſe defendat, ac tueatur, ſi ad hanc eius philoſophiam percipiendam tardior acceſſerit. In Ariſtotele habemus quidem ordinem in docendo, & coniunctionem partium in conſtituenda uniuerſa philoſophia: nullam tamen ſentimus animi concitationem ad uirtutis actiones. exempla ex uirtute perpauca, ea que tam obſcura, atque abdita, ut de eo-

rum intelligentia deſperandum ſit. In Platone apparet quidem ſumma eloquentia, uehementes, & peracuti ad uirtutem ſtimuli, & ad probitatem: ſed ordo ille continuus, & methodus in copulandis, & colligandis totius huius philoſophiæ partibus maxime omnium requiritur. In M. Tullio nec ordo, nec methodus, nec perſpicuitas, nec exempla, nec eloquentiæ uis, nec concitatio animorum ad honeſtas actiones deſideratur; Horumq; omnium, nihil in eo abiectum, nihil humile, nihil mediocre, omnia ſumma, omnia illuſtria, omnia grauitate quadam ſenatoria, & authoritate plena, ut mirandum ſit: cum ſingulis ſingula & natura, & ars, & fortuna ipſa dederit: huic uni cumulatiſſime omnia præſtitiſſe. Per libenter ex hoc loco, ſi id mihi in hac uniuerſa philoſophiæ huius inſtitutione concederetur, ſigillatim conferrem, quae de eadem re pertractauit et Plato, & Ariſtoteles, & Xenophon, & plerique alij, compararemque libros de finibus cum primo ethicorum Ariſtotelis, & dialogum de amicitia cum octauo, & nono eorundem ethicorum, & ſomnium Scipionis cum extrema particula apud Platonem ultimi libri de

republica, oſtenderemque, non modo M. Tullium non fuiſſe his omnibus ulla in parte inferiorem, ſed quantum & ſententiarum grauitate, & quadam maieſtate romana, & uarietate rerum memorabilium, et ſplendore orationis hos omnes longe a ſe reliquerit. Sed haec eiuſmodi in commodiorem fortaſſe locum reſeruabo. Sed quid tandem dicam, quantum huius huius M. Tullij de hac philoſophia libri praeter caeteros conferant ad rectam doctrinae chriſtianae cognitionem adipiſcendam, quam nos ipſi profitemur? cum Diuus Auguſtinus grauisſimus authorſibi libenter aſſerat, eius libri, qui Hortenſius, uel de laudibus philoſophiae inſcribitur, lectionem ad uerum dei cultum ſuſcipiendum plurimum profuiſſe. Huic itaque praeſtantisſimo philoſopho ſummas, immortaleſque gratias, habeamus, et eius ſcripta ſic die, noctuq; praemanibus habeamus, ut noſtris quaſi auſpicijs in lucem omnium proferamus, & in hoc amplisſimũ omnium ſcientiarum, praeclarisſimarumq; artium domicilium ſummo cum omnium applauſu, quaſi ab exilio in patriam reſtituamus.

D. O. H. E. G.

Benigno Lectori S.

Cum maxime cuperem, Optime Lector, ut ordo librorum, quos M. Tullius de uita, & moribus conſcripſit, omnibus eſſet conſpicuus, has, quæ ſequuntur, tabulas cum hac noſtra inſtitutione coniungendas exiſtimaui, in quibus primo apparet ordo temporum, quo ſinguli huius philoſophiæ libri ab eo ſcripti, & æditi ſunt. Secundo ordo doctrinæ, quo unusquiſq; horum librorum in docendo; aliis, aut praeire, aut ſubſequi debet. Tertio uniuerſa haec philoſophia clarius, & dilucidius in proprias partes diſtinguitur, & ſeparatur, ut hinc, quem uſum eius omnes partes pollicerentur, & quae eſſet harum continuatio, facile omnes colligerent, et tandem ad hæc uolumina præ manibus ſemper habēda & inuitarentur, et accenderentur. Hoc, qualecunq; ſit, benigno animo ſuſcipe, & boni Conſule.

Vale.

ORDO LIBRORVM, QVOS M. TVLLIVS de Humana, & Ciuili philoſophia diligenter conſcripſit, duplex eſt.

Alter eſt temporum, quo ſinguli libri ſcripti, & editi ſunt. Scripti autem ſunt hac temporum ſerie.

Oeconomicus Xenophontis de græco in latinum conuerſus, et in tres libros diſtinctus, editus ab eo eſt, cum annum ageret ſuæ ætatis uigeſimum tertium.

Libri ſex de Republica editi ſunt, cum annum ageret quinquageſimum tertium.

Libri de Legibus editi ſunt, cum quīquageſimum ſextum.

Laudatio Catonis Vticēſis edita eſt, cum annum ageret ſexageſimum primum.

Libri de Conſolatione editi ſunt, cum ſexageſimum ſecundum.

Alter eſt doctrinæ, & diſciplinæ, quo ſinguli libri in docendo, & diſcendo gradatim ad faciliorem intelligentiam, tamquam mēbra in unum aliquod corpus ordinati, & continuati ſunt. quo ordine.

Primum locum ſibi uendicat Hortenſius, uel de Laudibus philoſophiæ.

Secundum Academicæ quæſtiones.

Tertium quinque libri de Finibus.

Quartum tres de Officijs cum dialogo de Amicitia, de Senectute, & libris de Conſolatione.

Quintum libri quinq; Tuſculanarum q̃ſtionum cum paradoxis & cum Catonis laudatione.

Hortenſius ſcriptus eſt eo=
dem ſexageſimo ſecundo
ætatis anno.

Libri quatuor Academi
carum quæſtionum poſt
Hortenſium ſcripti ſunt
eodem ſexageſimo ſecundo
ætatis anno.

Libri quinque de Finibus
ſcripti ſunt poſt Hortenſi=
um, & Academicas quæ
ſtiones: eodem tamen ſexa
geſimo ſecundo ætatis ãno.

Libri quinque Tuſculana
rum quæſtionum editi ſunt
ſexageſimo tertio ætatis
anno.

Liber de Senectute ſcrip=
tus eſt poſt Tuſculanas, eo
dem tamẽ ætatis anno 63.

Liber de Amicitia ſcrip=
tus eſt poſt librum de Sene
ctute eodem tamen aetatis
anno ſexageſimo tertio.

Libri tres de Officiis ſcrip
ti ſunt poſt libros de Sene=
ctute & de amicitia eodẽ
tamen

Sextum libri de Republica
Septimum libri de Legib.
Octauum libri tres Oeco=
nomicorum.

Hunc ordinem doctrinae
copioſe probauimus ex M.
Tullij uerbis in Uniuerſa
hac philoſophiae humanae
& ciuilis inſtitutione.

Qui hos libros in uulgatã
ſeriem redegerunt, non ſe=
quuntur hunc doctrinae
ordinem. Hoc enim li-
bri de officijs, de amici=
tia, & de ſenectute antece
dunt libros tuſculana=
rum, de republica, & de le
gibus tam publicis, quam
familiaribus.

Et libri đ natura deorum,
de diuinatione, & de fato
inter hos nullum habent lo
cum: & paradoxa antece
dunt libros de republica, et
de legibus. Peccant igitur
ordine & temporum, &
doctrinae. Quare ſecutos
er=

tamen aetatis anno ſexageſimo tertio.

Paradoxa ſcripta ſunt ultima, eodem tamen anno ſexageſimo tertio, quod ſecundo paradoxo in Antonium inuehi uideatur.

Qui hos libros hactenus diſpoſuerunt, hunc ordinem non ſequuntur: quia temporum ordine libri de republica & de legibus antecedunt & hortenſium, & academicas quaeſtiones, & libros de finibus, & libros tuſculanarum. Grauiter igitur peccant, ſi ordine temporum hos libros diſponere uoluerunt. Hanc temporum ſeriem, qua hos omnes philoſophiae humanae, & ciuilis libros perſcripſit M. Tullius, diligentiſſime obſeruauit, & comprobauit Vir Eruditiſſimus, & maxime in eis uerſatus Franciſcus Marcoduranus in M. Tullii Ciceronis uita: noſq; omni hoc labore liberauit.

arbitror ordinē, quo eorum partem enumerauit M. Tullius in exordio ſecundi de diuinatione; qui uſq; ad eam diem erant editi. Quod ſi omnes tum enumerauiſſet, cum omnibus ultimam manum impoſuiſſet, aliter certe eos partitus fuiſſet: cum appareat, libris de officiis poſtea & ex eorum natura, & ex docendi ratione eum attribuiſſe locum qui ſequeretur ſtatim libros de finibus.

Librorum, quos Marcus Tullius ſcripſit ad uniuerſam humanam, & ciuilem philoſophiam conſtituendam.

- *Alij continent eas diſputationes, quæ ſolent adhiberi ante legitimam pertractationem ad reddendos beneuolos, & præparandos, animos hominum ad ſtudium philoſophiæ, & ab omnibus alijs auocandos.*
- *Alij continent uniuerſam legitimam pertractationē ad animos hominum auocatos ab alijs ſtudijs, ad philoſophiamq́; reuocatos, & iam præparatos, in eius amore, & ſtudio retinēdos.*

Hæc prima diuiſio horum librorum ſumpta eſt ex M. Tullij uerbis in primo de finibus, cum inquit: Quanquam philoſophiæ quidem uituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo à nobis philoſophia defenſa, & collaudata eſt, cum eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio, qui liber, cum & tibi probatus uideretur, & ijs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer, plura ſuſcepi, ueritus, ne mouere hominum ſtudia uiderer, retinere non poſſe.

Eorum librorum, qui continent eas diſputationes, quæ ad hibitæ ſunt ante legitimam pertractationem,

- *Alter ē ueluti proemium quoddam uniuerſæ legitimæ pertractationis: in quo agit de laudibus philoſophiæ, qui uocatur Hortenſius à perſona eius, qui primas partes obtinet in hac diſputatione.*
  - *Eius porro diſputationis,*
    - *Altera ps, q̃ coniecta ē in primum librum, continet ea, quæ contra philoſophiam dicta, & diſputata ſunt ab Hortenſio.* 1
    - *Altera ps, quæ coniecta eſt in ſecundum librum, continet ea, quæ pro philoſophia allata ſunt a M. Tullio, & a Catulo contra Hortenſium.* 2
- *Alteri ſunt ꝑparationes q̃dam ad uniuerſam legitimã pertractationē, de genere philoſophandi, & argumentandi, quo ſibi eſſet utēdum in pertractatione uniuerſæ ſequētis philoſophiæ. Hi nominantur Academicæ quæſtiones.*
  - *Academicarum q̃ſtionum*
    - *Prima pars continet modum philoſophãdi Academicorum in his, quæ pertinēt ad diſſerendi rationem.*
    - *Secunda pars continet modum philoſophandi Academicorum in his, quæ ꝑtinent ad res naturales.*
    - *Tertia ps continet modum philoſophãdi Academicorum in his, q̃ pertinēt ad eã philoſophiæ partem, quæ eſt de uita, & moribus*

1

Huius primi libri,

Altera pſ continet Hortenſii accuſationē contra philoſophiam: in qua fortaſſe dicebat, exterminandos, & mittendos eſſe in exilium philoſophos

Altera pſ continet eiuſdē Hortenſii uituperationem contra philoſophiam: in qua auocabat omnes ab eius ſtudio ad ſtudium eloquentiae.

2

Huius ſecundi libri,

Altera pſ continet deſenſionem M. Tullii, & Catuli pro philoſophia, in qua reſpondet accuſationi Hortenſii.

Altera pſ continet collaudationē M. Tullii, & Catuli ad extollendam philoſophiam, ut animos hominum auocatos a philoſophia, reuocaret, eosq́; eius amore accenderet, & inflammaret.

Eorum librorum, qui continent uniuerſam legitimam pertractationem totius philoſophiae humanae, & ciuilis,

Prima pars continet pertractationem de finibus bonorum, & malorum, quae iure caeteris omnibus anteponitur, cum in ea poſitum ſit fundamentum uniuerſae philoſophiae humanae, & ciuilis, hoc eſt conſtitutio, & confirmatio ſummi boni, quo reliqua omnia referuntur.

Secunda pars poſita eſt in conſtitutione, & confirmatione omnium officiorum, quae ſeruata quaſi nos manuducunt ad ſummum illud, & extremum iã definitum, & probatum bonum.

Tertia pars poſita eſt in iis, quae ſunt tanquam inſtrumenta ad introducenda officia in ciuitatem, quibus acquiritur ſummum illud bonum.

Eius partis Humanæ philoſophiæ, quæ eſt de Finibus bonorum, & malorum.

Prima pars continet ſententiam Epicureorum, qui ponebant ſummum bonum in uoluptate; quæ iure primum locum in hac diſputatione ſibi uendicat: quod eſſet maxime communis, et nota, & in omnium animis magis inſita, atque infixa.

1

Secunda pars continet ſententiam Stoicorum, qui ponebant ſummum bonum in ſola uirtute, Epicureorum ſententiæ penitus contrariam: illi enim totum ſummum bonum attribuebant corpori; hi totum animo, nihil corpori.

2

Tertia pars continet ſententiam Peripateticorum, qui ponebant ſummum bonum in naturæ humanæ conuenienter uiuẽdo: mediam inter ſententiam Epicureorum, & Stoicorum, & ideo in ultimum locum reſeruatam. Epicurei enim totum pene ſummum bonum attribuebãt corpori, Stoici totum animo, Peripatetici partem animo partem corpori. Hæc tota diſputatio ſub perſona Piſonis coniecta eſt in quintum librum de finibus bonorum, & malorum, eaq; confirmatur, & conſtituitur tanquam uerisſima, & perfectisſima. Cui adhæſit M. Tullius, & ſuper hanc, tanquam ſuper firmisſimum fundamentum, conſtituit reliquam humanam, & ciuilem philoſophiam. Hanc horum librorum triplicẽ diuiſionem ipſe agnoſcit libro xiij. Epiſtolarum ad Atticum.

Huius

1

Huius primae partis,

Prima particula, quæ coniecta eſt in primum librum de finibùs, ſub ꝑſona Torquati continet explicationem, & defenſionem ſententiæ Epicureorum pro uoluptate.

Secunda particula, quae coniecta eſt ī ſecundum librum de finibus, ſub ꝑſona M. Tullij continet reprehenſionem ſententiæ Epicureorum contra uoluptatem.

2

Huius ſecundae partis,

Prima particula, quae coniecta eſt ī tertium librum de finibus, ſub perſona M. Catonis continet explicationē, & defenſionē ſententiæ Stoicorum pro ſola uirtute, ſummum bonum conſtituente.

Secunda particula, quae coniecta eſt in quartum librum de finibus, ſub ꝑſona eiuſdē M. Tullii continet confutationem ſentētiæ Stoicorum contra Catonis diſputationem.

Eius philoſophiæ partis, quæ uerſatur in Officijs traden dis, quæ nos ſeruantes, & ſecundum ea uiuentes, per ueniemus ad iam ſtatutum, & confirmatum ſummum bonum, hoc eſt ad naturæ humanæ conueniēter uiuendum,

Altera pars continet pertractationē Medii officii. Eſt autem medium officium, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt. unde dicitur & commune, & inchoatum quoddam officium, & non perfectum, caderéq; in non ſapientem poteſt; quale eſſet, ſi Socrates falſo accuſatus, & iniuſte condemnatus, amicorum perſuaſionibus commotus e carcere, cuſtode corrupto, aufugiſſet: eius enim rei probabilem rationem attuliſſet, falſam accuſationem, iniuſtam condemnationem, & naturæ humanae propenſionem ad ſe ipſam conſeruandam. Hæc autē pars & natura, & doctrinæ ordine eſt prior, cum progredi uideatur ab inchoato, & imperfecto officio ad perfectum. imperfectum enim eſt quaſi aditus ad perfectum, & quædam præparatio, & progreſſio.

Altera pars continet pertractationem Perfecti officii. Eſt autem perfectum officium, quod rectum eſt: contingitq; ſoli ſapienti, & uiro perfecto. cuiuſmodi fuit illud Socratis, qui maluit uitam iniuſte amittere, quam uideri legēs patriæ, ſub quibus totum uitæ curſum peregerat, negligere. Hæc autem pars & naturæ, & doctrinae ordine eſt poſterior; dignitate tamen prior, & præſtantior, & maior, atque utilior.

Eius Diſputationis, quæ continet pertractationem Medij Officij,

Prima pars ſimpliciter eſt de Medio Officio: q̃ tribus libris officiorum continetur.	Secunda pars eſt de Officiis amicorum inter ſe, quæ continetur in eo dialogo, qui inſcribitur Lælius, ſiue de Amicitia.	Tertia pars eſt de Officiis, quæ ſpectant ad commode tolerandam Senectutẽ, quæ continetur in eo dialogo, qui inſcribitur Cato Maior, uel de Senectute.	Quarta pars eſt de officiis, quæ ſpectant ad tolerandam propinquorum, & ſanguine coniunctorum mortem: quae continetur in eo libro, qui inſcribitur de Conſolatione: in quo ſeipſum M. Tullius de obitu filiæ conſolatus eſt.

Eius Conſiderationis, quae ſimpliciter continet diſputationem de Medio Officio,

- *Prima pars eſt de Honeſto: quæ primo libro officiorum continetur.*
  - *Huius primi libri,*
    - *Prima pars eſt ſimpliciter đ Honeſto.*
    - *Secunda ꝑs eſt de comparatione Honeſti, hoc eſt de duobus Honeſtis, quid Honeſtius.*
- *Secunda pars eſt de Utili: quæ ſecundo libro officiorum continetur.*
  - *Huius ſecundi libri,*
    - *Prima pars eſt ſimpliciter đ Utili.*
    - *Secunda pars eſt de comparatione Utilitatis, hoc eſt de duobus Utilibus, quid Utilius.*
- *Tertia pars eſt de comparatione Utilitatis, & Honeſtatis: quae in tertio, & ultimo libro continetur.*

Dialogi De Amicitia, Qui & Lælius inſcribitur.

Prima pars ſub perſona Lælij continet, quid ille ſentiat de Amicitia.	Secunda pars continet diſputationem de ortu, & interitu Amicitiæ.	Tertia pars continet officia in Amicitia obſeruanda, & cuſtodienda.

Huius tertiæ partis.

Prima particula docet, quatenus amor progredi in Amicitia debeat.	Secunda particula eſt de conſiliis, & authoritate Amicorum.	Tertia particula eſt de finibus, & terminis Amicitiae.

Dialogi de Senectute, qui & Cato Maior inſcribitur,

Prima pars continet proemium.	Secunda ps continet propoſitionem.	Tertia pars continet confutationẽ, in quã uniuerſa fere de Senectute diſputatio coniecta eſt.	Quarta ps continet perorationem.

Huius confutationis.

Prima particula confutat eorum opinionẽ, qui dicebant, miſeram uideri Senectutem, quod nos auocet a rebus gerendis.	Secunda particula confutat eorum opinionẽ, qui exiſtimabãt, Senectutem reddere corpus infirmum.	Tertia particula confutat eorum opinionem, qui Senectutem ſpoliabant omnibus uoluptatibus.	Quarta particula confutat eorum opinionem, qui opponebant Senectuti, quod non procul abeſſet a morte.

Eius Libri, qui inſcribitur Conſolatio, ſeu de Conſolatione,

Prima pars continet deplorationem humanarum miſeriarum, cum nos quaſi luendorum ſcelerum cauſa ĩ hac uita nati uideamur: affirmat tamen M. Tullius omnia leuisſime eſſe ferenda, cum ijs nos calamitatibus uno mortis ſubſidio liberemur.

Secunda pars continet ſui acerbisſimi caſus, & doloris, ex obitu filiæ ſuſcepti, Conſolationem multorum clariſſimorum uirorum exemplo.

Tertia pars continet grauisſimam diſputationem de æternitate animorum, & de filia multorum exemplo inter deos ad immortalitatis famam conſecrãda.

Eius pertractationis, quæ eſt de Perfecto, & Recto ſapientis Officio,

Altera pars continet libros Tuſculanarum Quæſtionum.

Altera pars continet paradoxa ſex Stoicorum. I

Harum uero,

Primus liber continet diſputationem de Contemnenda Morte, ſiue anima cum corpore moriatur, ſiue ſit immortalis, & æterna.	*Secundus liber continet diſputationem de Tolerando Dolore.*	*Tertius liber continet diſputationem de Aegritudine Lenienda.*	*Quartus liber continet diſputationem de Reliquis animi perturbationibus, uel finiendis, uel medēdis.*	*Quintus liber contidet diſputationem, Virtutem ad beate uiuēdum ſe ipſa contentam eſſe.*

Earum

Earum Diſputationum, quae Paradoxa nominantur,

Prima eſt: Qđ Honeſtum ſit, id ſolum eſſe bonum.	*Secunda eſt: in quo Virtus ſit, ei nihil deeſſe ad beate uiuēdum.*	*Tertia eſt: Omnia Peccata eſſe paria.*	*Quarta eſt: omnes ſtultos inſanire.*	*Quinta eſt: Omnes Sapientes liberos eſſe, & ſtultos omnes ſeruos.*	*Sexta eſt: Qđ ſolus ſapiens diues.*

Catonis Vticenſis Laudatio a M. Tullio conſcripta, ut coniicere potuimus ex eius uerbis in Topicis ad Trebatium, diuiſa eſſe uidetur,

In eam partem, inquam ea facta Catonis M. Tullius contulerat, q̃ Cæſar Catonis fortaſſe eſſe negabat.	*In alteram, in quam ea coniecerat M. Tullius, quæ Cæſar diſputabat non recte, ac iure facta;*	*In tertiam, inquā ea reſeruauerat M. Tullius, quæ Cæſar contendebat uirtutis nomine, & appellatione non eſſe honeſtanda.*

T

Eius tertiae partis, quae poſita eſt in ijs, quae ſunt tanquã inſtrumenta ad introducenda officia tam media, quã perfecta in ciuitatem, quibus acquiritur ſummum illud, et extremum bonorum omnium iam conſtitutum in libris de finibus, hoc eſt, naturae humanae conuenienter uiuere,

Altera ptractatio eſt de ijs, quae ſunt tanquam inſtrumẽta animata, ut eſt ea, in qua agit M. Tullius de Optimo reipublicae Statu, & de ordine ipſorum magiſtratuum: nihil enim aliud eſt reſpublica, quã ordo magiſtratum, in ciuitate inſtitutus ad quietam ciuium, & beatam uitam.

Altera pertractatio ẽ de his, quae ſunt tanquam inſtrumenta inanimata, ut eſt ea, in qua agit Marcus Tullius de Legibus, a ſe inſtitutae, & formatae optimae reipublicae.

Legum Inſtituta Optimae Reipublicae,

Aliae ſunt Publicae, de quibus agitur in libris de legibus, quos ideo non inſcripſit M. Tullius de Legibus Publicis, ſed tãtummodo de legibus: quoniam, cum leges nullo alio nomine addito dicimus, ſemper publicas, propter earum dignitatem, intelligimus.

Aliae ſunt Priuatae, & familiares, de quibus agitur in libris Oeconomicorum.

Librorum, quos M. Tullius conſcripſit de Optimo Reipublicæ Statu,

Prima	Secun=	Tertia	Quarta	Quinta	Sexta
pars eſt	da pars	pars eſt	pars eſt,	pars eſt	pars eſt
de Ciui	eſt, quæ	de Iuſti	in qua e	de Gu=	de Prae
tate, in=	Rempu	tia, &	digreſ=	bernato	mijs hu
quã &	blicam	Iniuſti=	ſione ha	ris hu=	ius gu=
officia	deffini=	tia: par	bita re=	ius rei=	bernato
ex uir-	tione cir	tes iniu	diẽs ad	publicæ	ris tum
tute,	cumſcri	ſtitiæ	incœptã	inſtitu=	in hac
& ſum	bit, eſſe	Philo,	de Repu	tione: in	uita,
mum	rem po	iuſtitiae	blica de	qua con	tum et
bonum	puli, iu=	uero de	finitio=	cludit,	poſt mor
induce=	ris con=	fenden-	nem, et	ut mari	tẽ. haec
retur, et	ſenſu, et	das Læ	quaeſtio	timo gu	autem
ordoma	utilita=	lio ſuſci	nem, re=	bernato	fore oſtẽ
giſtra=	tis com	piente,	liquas	ri cur-	dit ho=
tuum,	munio=	& re=	eius par	ſum ſe=	norem,
hoc eſt	ne ſo-	ſponden	tes perſe	cundũ,	gloriã,
reſpubli	ciati, et	te. haec	quitur,	medico	trium=
ca. & le	tunc eſ=	diſputa	magi=	ſalutẽ,	phos, ſta
ges tum	ſe uere	tio ex	ſtra=	impera	tuas,
publicæ,	rempu=	ea occa	tuum,	tori ui=	monu=
tum fa	blicam,	ſione	ordines	ctoriã,	menta,
milia=	ſiue ab	ſumpta	diſponit	ſic huic	& tan
res: opor	uno Re	eſt, ut	quibus	reipubli	dẽ has
1	2	3	4	5	6

1

tet enim
eē aliqđ
medium
quod tā
quam
materia
ſuſcipiat
et finem
ſummi
boni, &
inductio
nem offi
cii &
medii ,
& perfe
cti, & or
dinem
magi=
ſtratu-
um , hoc
eſt perfe
ctam rei
publicæ
formā ,
& leges
ei accom
modatas

2

ge, ſiue a
paucis
optimati
bus, ſiue
a populo
gerere
tur, opti=
mamq́
eſſe rem
publicā ,
quæ ex
his trib.
generib.
regali ,
optima=
tum, &
populari
modice
confuſa
ſit.

3

diffini =
tionis
particu=
lam illā
declara=
ret , hoc
eſt, popu
li iure ſo
ciati.

4

præcipue
eiuſmo =
di opti =
ma res-
publica
nitere=
tur.

5

cæ mo-
derato=
ri bea=
tā ciui=
um ui-
tam eē
propoſi
tam, ut
opibus
firma ,
copiis
locu=
ples, glo
ria am
pla, uir
tute ho
neſta
ſit.

6

uita
fun-
ctum
locum
in cæ=
lo ha-
bitu=
rum,
ubi sē=
piter =
no æuo
pfrua=
tur.

Librorum, quos M. Tullius conſcripſit de Legibus Publicis,

Prima pars	Secunda pars	Tertia pars	Quarta p̃s
eſt de Vniuerſo Iure, quod multis rationibus e natura profectum oſtendit; quæ coniecta eſt in primum librum de legibus.	eſt de Religione, & Sacrificiis conſtituendis; quæ coniecta eſt in ſecundum librum de legibus.	eſt de Ordinibus Magiſtratuum; quæ coniecta eſt in tertium librum de legibus.	eſt de Iudiciisq̃ coniecta eſt in quartum librum de legibus quē integrum deſideramus.

Librorum de Re Familiari, quos M. Tullius ad uerbum e Xenophonte deſumpſit,

Prima pars eſt de inſtituenda domi matre familias; quæ collata eſt in primum Oeconomicorum librum.

Secunda pars eſt de patre familias, qualis foris in acquirendo eſſe deberet; quae collata eſt in ſecundum Oeconomicorum librum.

Tertia pars eſt de agri colendi rationes quae collata eſt in tertium Oeconomicorum librum.

FINIS.

Cum Licentia Superiorum.

IN AVTHOREM

Emanuelis Mudatii Nobilis Cretenſis CARMEN.

Non equidem fruſtra per tot diſcrimina ſoſpes
Tempus ad hoc Vitam ducis in Heſperia.
Te Deus incolumen uoluit tunc uiuere nobis,
Cum noſtris animis optima quæq; feras.
Ex promis ſed enim, præclara q̃ Ethica condunt:
Excolis hinc Animos, aſſimilaſq; Deo.
Et, quocunque uales ſtudio, ditare Mineruæ
Cultis nos opibus niteris aſſiduus.
Eximios quoque nunc libros Ciceronis Iaſon
Digeris, hoc reddens ordine conſpicuos.
Tãto pro merito Auſonij Diis thura cremabunt,
Et Cicero poſthac iis mage notus erit.

Primus numerus paginam ſignificat.a.priorem faciem , b. a tergo ſecundus numerus uerſum illius paginæ.

Car.3.b.18.animaduertiſſent. & eadem 24.tacite queritur , 4.a.22.mirum admodum dictu eſt.car.9.b.4.perſcriberet? 10 a 12.propoſitis eadem 18.præceptio 11.b.4. ſtatuebat eadē 15.propoſita.12.a 6.ratione præditum 14.a. 5. cum inquit eadem 16.de quibus rebus agitur.14.b. 7.inquit alloquens M Tullium.16.b.14.parua appendice.17.b.8.republica. 18. a ulti republica,ipſemet ſigni.19.b.19.cumulate.22.b.9. reiicere.24.a.21.poſteriora?27.b.ultima mihi. 28. a penultima poſteaquam 29.b.1.dele ſe 30 a.antepenultima ceperunt 30 b.13.nihiloplus.32.a.5.dele huiuſmodi 32.b.10,aliquo.33.b. 11.ad octo.34.b.10.librorum.35.a.21. euerſionem? 40. b.18. geritur. 41.a.8.nitatur.44.a.16.mathematicis.44.b.9 conuenienter.46.a. 15. deleſubiectum 48. a. ultima conuenienter uiuendum.49.b.1.optimæ eadem.7.ex actionibus.51.a.8.ad methodum,ut ſpeciem & penultima meteorologici inſcribuntur.52.a ultima clarisſime.52.b.9.nihil hoc loco eodem 12.in ſuis libris 63.a.prima quoniam eſt fines cum.ſit finis. 54.b.12.affirmandi.55.a.12.de legibus, oeconomicus , aut. 57.b.7.contentioſum.61.b.penultima continenter patiuntur. 63.b. 16.perlibenter hoc loco 64.a.17. gratias agamus hæc autem quæ ſequntur nomina & uerba ubicunq; fuerint ita emendabis quæſtiones omitto omiſiſſet reprehenſionem Lælius Lyſis phiſicorum panætius diſſoluit diſſoluta dialogi dialogis Tyrrannidem oeconomicus meteorologici abſtrahet edidit & editus pyrronis diffuſam deteereat neceſſariam ueriſimilia repræſentatio quencunq; quancunq; quenque exequutus.

BIBLIOTECA